

Svadbeni običaji srijemskih Hrvata u Vojvodini

Andrea Bosnić*

Anamarija Knežević**

Sažetak

U ovome radu prikazani su svadbeni običaji srijemskih Hrvata u Vojvodini u prvoj polovici i sredinom 20. stoljeća do osamdesetih godina 20. stoljeća, koje su istražile autorice ovoga rada u Hrtkocima, Nikincima, Rumi i Srijemskoj Mitrovici, U radu su obuhvaćeni načini upoznavanja mladih te biranje bračnog druga, predsvadbeni, svadbeni i običaji nakon svadbe kako bi se dobila nešto šira slika o ovom važnom događaju u istraženim srijemskim mjestima u usporedbi i s građom u Golubincima i Kukujevcima, na temelju rukopisne i objavljene građe drugih autora. U radu se ukazuje na specifičnosti svadbenih običaja srijemskih Hrvata, kao i na moguću utjecaj svadbenih običaja drugih etničkih zajednica u ovoj multietničkoj sredini.

Ključne riječi: srijemski Hrvati, svadbeni običaji, Vojvodina, svatovi, identitet, manjine

Uvod i metodologija istraživanja

Svadba i ulazak u brak veliki su događaj u ljudskom životu stoga su svadbeni običaji oni koji se sastoje od skupa običaja i praksi vezanih uz sam čin sklapanja braka. Ovi običaji obuhvaćaju niz složenih, simboličkih radnji i značenja, koja se razlikuju od naroda do naroda, ali i od regije do regije. Svadbeni običaji Hrvata imaju svoj set specifičnosti kojima se diferenciraju od drugih naroda te je istraživanje načina na koji ovaj događaj obilježavaju Hrvati kao manjinska skupina u Srijemu od osobitog značaja za izučavanje njihove kulture i identiteta.

Prikaz tradicionalnih hrvatskih svadbenih običaja u Srijemu koji su se prakticirali tijekom 20. stoljeća, rezultat je provedenih kvalitativnih etnoloških istraživanja. Cilj rada je obuhvatiti čitav ciklus svadbenih običaja: od upoznavanja mladih, bira-

* studentica diplomskog studija etnologije i kulturne antropologije i bibliotekarstva na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu

** studentica diplomskog studija etnologije i kulturne antropologije i ukrajinistike na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu

nja bračnog druga i priprema za svadbu sve do vjenčanja i pira, ali i nakon njihova završetka, koje možemo podijeliti na predsvadbene običaje, svadbene običaje i običaje nakon svadbe.

Rad je baziran na polustrukturiranim intervjuima, metodi korištenoj u etnološkim istraživanjima kako bi se dobio dubinski uvid u priče i saznanja kazivača. Za pripremu upitnice korišten je dio opširne upitnice za istraživanje svadbenih običaja objavljene u monografiji *Živjeti na Krivom Putu* (2008)¹, a za pripremu dopunskih i kontrolnih istraživanja korišten je i diplomski rad Dubravke Čaćić *Svadba Hrvata i muzički repertoar u drugoj polovini 20. veka na primeru sela Golubinci* (2017)² te knjiga *Kukujevci – ugašena ognjišta* Josipa Šorgića (2009).³ Intervjui su provedeni u Hrtkovicima, Nikincima, Rumi i Srijemskoj Mitrovici u travnju 2018. i ožujku 2019. godine sa šesnaest kazivača.⁴ Intervjui su zatim transkribirani, sistematizirani i obrađeni kvalitativnom metodom analize sadržaja. Kazivači su u razgovorima dijelili svoje osobne priče, ali i znanja koja su im prenijeli stariji članovi obitelji i lokalne zajednice. Ponajviše iznose vlastita iskustva, osim Kristine Šnajder iz Nikinaca koja je mlađa kazivačica i također svjedoči prvenstveno o svadbenim običajima vlastite obitelji, zajedno sa svojim roditeljima. Kazivači Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice i Paškalj Prelič iz Nikinaca nastoje prenijeti svoja znanja i o ranijim razdobljima. Ivan Barat je ponekad iznosio podatke i za običaje u okolnim selima, od kojih se neki nisu uvijek prakticirali i u Srijemskoj Mitrovici. Iako kazivači govore o različitim razdobljima, riječ je o tradicionalnim običajima koji su se prakticirali od dvadesetih odnosno tridesetih do osamdesetih godina 20. stoljeća, kada su nastupile veće promjene nakon kojih su se samo poneki običaji zadržali. U rad su također uključene i fotografije iz navedenog razdoblja, koje smo dobile od kazivača Ivana Barata iz Srijemske Mitrovice, Katarine Vivod, obitelji Šnajder i Mirka Paulića iz Nikinaca, i Anice Blažić i Marije Salač iz Hrtkovaca. Kao dodatni izvor podataka poslužili su nam već spomenuti radovi Josipa Šorgića te diplomski rad Dubravke Čaćić te se u ovome radu usporedno prikazuju svadbeni običaji u našim istraženim lokalitetima i u Golubincima i Kukujevcima, koje su u svojim radovima prikazali spomenuti autori.

¹ Ova je upitnica skraćena, jer je preopširna i takav pristup istraživanju iziskivao bi višekratan dulji boravak na istraživanom području. Vidjeti više u: Černelić, Milana. 2008. Upitnice za ispitivanje predsvadbenih i svadbenih običaja. U: Milana Černelić, Marijeta Rajković i Tihana Rubić (ur.). *Živjeti na Krivom Putu. Etnološko-povijesna monografija o primorskim Bunjevcima, 1.* Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju u Zagrebu, FF Press i Gradski muzej Senj, 211-236.

² Zahvaljujemo Dubravki Čaćić na ustupanju rukopisa njezinoga diplomskoga rada. Zahvaljujući toj mogućnosti uz podatke istražene u navedenim lokalitetima u radu smo komparativno uvrstile i podatke o svadbenim običajima u Golubincima, kao i u Kukujevcima zahvaljujući objavljenoj knjizi J. Šorgića.

³ J. Šorgić i D. Čaćić u svojim radovima iznose građu o svadbenim običajima te će se stoga citati iz njihovih radova označavati kurzivom.

⁴ Istraživanja su provedena u okviru kolegija „Prakse terenskih istraživanja“; na tri razgovora sudjelovala je voditeljica kolegija i mentorica prof. dr. sc. Milana Černelić na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

U poglavljima će se opće važeći podaci o razmatranoj pojavi navoditi za čitavo područje bez posebnog isticanja lokaliteta i kazivača, a specifičnosti za pojedini lokalitet ili podaci potvrđeni samo od pojedinih kazivača posebno će se istaknuti, sa svhom ukazivanja na moguće razlike i varijacije običaja u pojedinim lokalitetima ili naglašavanja da su potvrđeni samo prema pojedinim kazivačima. Ukazat će se i na nastale promjene kroz spomenuto razdoblje koje je istraživanjem obuhvaćeno koliko je to moguće, budući da ni kazivači nisu bili uvijek sigurni te ponekad nisu precizno iznosili vremenski okvir opisanih pojava. U radu Dubravke Čaćić također se ukazuje na promjene običaja tijekom 20. stoljeća, te se iznose i suvremena obilježja svadbe, dok u radu J. Šorgića vremenski kontekst uglavnom nije preciziran, a opisani običaji zasnivaju se prvenstveno na autorovim sjećanjima.

Upoznavanje mladih i biranje bračnog druga

Običaji vezani uz izbor budućeg partnera imaju važnu ulogu u tradiciji srijemskih Hrvata. Mlade su se osobe u prvoj polovini 20. stoljeća upoznavale na nekoliko načina. Glavni oblik sastajanja i upoznavanja bile su *igranke*, odnosno plesovi i zabave, koje su se organizirale subotom i nedjeljom u hrvatskim domovima kulture i sličnim prostorima. Na te su zabave djevojke odlazile u pratnji majke, bake ili druge starije osobe, a mladići sami, iako Radojka Kovačević iz Hrtkovaca navodi da su i oni dolazili s očevima. Ove su zabave služile za okupljanje mladih i druženje s osobama suprotnog spola. Postojale su i *igranke* zvane *matine*, za mlade i neiskusne plesače koje su se organizirale od pet do osam sati navečer, te druge, kasnije, za starije plesače od osam do jedanaest sati, prema Evici Španović iz Srijemske Mitrovice. Katarina Šnajder Deak iz Nikinaca pak govori da su *igranke* bile organizirane nedjeljom od tri sata poslije ručka do ponoći, pa su mnogi odlazili kući na odmor i kasnije se vraćali ponovno na ples.

Osim *igranki* i drugih zabava, primjerice poput poklada, Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice navodi da su se mladi upoznavali i na ulici ili *šoru*, jer je *pred svakom kućom bilo pet, šest momaka i devojaka*. Također su se upoznavali i u gradu ili školi, ali i preko obitelji, budući da su nerijetko roditelji predlagali ili utjecali na odabir bračnog druga svoje djece. Druženja ispred crkve nakon mise također su bila važan dio društvenog života zajednice, stoga su se mladi i ondje upoznavali ili barem zapazili. Treba napomenuti i *prela*, seoske radno-zabavne sastanke, iako kazivač Paškalj Prelić iz Nikinaca navodi da su ona uglavnom bila organizirana za rodbinu, stoga nisu bila od presudnog značaja za upoznavanje budućih bračnih drugova. Nikola Šnajder iz Nikinaca smatra da je zabavni, društveni život u Nikincima tijekom sedamdesetih godina 20. stoljeća bio znatno bogatiji te kao poseban način upoznavanja izdvaja i seoske zabave povodom završetka berbi grožđa i kukuruza. Osim navedenih načina upoznavanja mladih, u Golubincima se spominju još i seoski vašari, škola te da je sudjelovanje mladih na nečijoj svadbi također bio mogući način upoznavanja mladih i stvaranja kontakata (Čaćić 2017, 20).

Brakovi su se tijekom sredine 20. stoljeća najčešće sklapali s osobama iz istog mjesta ili okolice gdje su se mladi upoznavali odlazeći u goste i posjećujući rodbinu (Vesna Vuičić iz Hrtkovaca) ili na *kirbajima*, obilježavanju dana župnih svetaca (Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice). Katarina Vivod iz Nikinaca napominje kako su se takvi brakovi u Nikincima najčešće sklapali s mladima iz Platičeva i Hrtkovaca, a Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice navodi da su mladi Mitrovčani partnere nalazili i u Slankamenu, Golubincima i Hrtkovicima. Prema kazivanju Ivana Kovačića iz Srijemske Mitrovice drugi način biranja bračnog druga bio je prema savjetu *provodadžije*, člana rodbine ili poznanika koji su *nameštali partnere* onima koji ih samostalno nisu pronašli. Prema Mariji Salač iz Hrtkovaca to su uglavnom bile starije članice obitelji poput tetke ili bake za koje je D. Čaćić u Golubincima zabilježila naziv *provodadžinice*. One su bile nagrađene novcem ili odjećom i sudjelovale su u svim dijelovima svadbe (usp. ibid. 20-21). Nazivom *naodadžiranje* označavalo se ovakvo posredovanje u Nikincima:

Spajanje, jel, dvoje mladih. Na preporuke e, bilo bi lepo da se vas dvoje uzmete. Ne. Ne. To je nekada bila komšinica, nekada prijateljica. Kaže mogla bi se za njega udati. Preporuč. Pa se oni upoznaju, vide i na kraju desi se ako se momku sviđa da je zaprosi. Mlada ako joj se sviđa... (Nikola Šnajder)

I ostali kazivači spominju posredovanje pri sklapanju braka u prvoj polovini 20. stoljeća, no ne potvrđuju poseban nazive za to i za osobe koje u tome sudjeluju. Kazivači Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice i Paškalj Prelić iz Nikinaca ističu da su u odabiru bračnog partnera znatan utjecaj imali stariji članovi obitelji, posebno roditelji, koji su svojoj djeci predlagali buduće partnere, a u pojedinim slučajevima nisu odobrali njihov odabir te su ih čak i prisiljavali na brak što je znalo dovesti i do bijega djece i obiteljskih problema. U slučaju bijega mlade zbog udaje za mladića kojeg njezina obitelj nije odobrala, većina kazivača spominje običaj *rakije*. Nikola Šnajder iz Nikinaca navodi da su mladoženja i njegov prijatelj ili *kum* mladu preuzimali u dogovoreno vrijeme i na dogovorenom mjestu, a uzima samo osnovne stvari i *bega*:

Kod mladoženje se istog dana, večeri organizuje veselje takozvana rakija kojoj prisustvuju uglavnom mladoženjina rodbina i prijatelji, tu nekada budu prisutne i mladine prijateljice, prijatelji, sestra, brat koji se ne protive udaji mlade, a pozivaju se na slavlje po dolasku mlade u mladoženjinu kuću.

Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice naglašava kako su ovaj običaj karakterizirali živa glazba i *meze* te se o njezinom održavanju znalo unaprijed kako bi uzvanici pripremili darove. Kristina Šnajder Deak iz Nikinaca napominje da su se momak i djevojka nakon izvjesnog vremena vjenčali, a u nekim slučajevima i organizirali svatove. *Rakiju* spominje i D. Čaćić i detaljno opisuje ovaj običaj u Golubincima. Takvu su djevojku nazivali *samodošla* ili *dobeglica*:

Okuplja se najuža rodbina, koja priprema večeru u kući ili pod šatorom. U ovom slučaju, svadba se nije pravila sve dok ne dođe do pomirenja između mladinih i mladoženjinih roditelja. Karakterističan momenat te večeri je kada se mlada upozna sa gostima. Tada mora da poljubi svakog gosta, gde joj oni, za uzvrat daju novac („na ljubav“). Rakija uz veselje traje do jutra, uz zvuke

harmonike, tambure poznatih golubinačkih svirača. (...) Kada se gosti razidu i mlada ode na spavanje, obično se zaduži neko od rodbine da čuva mladu od njenih roditelja, ako dođu da je vode kući. Sutradan, posle organizovanja rakije, ispred mladoženjine kuće se pali vatra, kako bi se obelodanilo da se momak iz te kuće oženio... Na ovakav način se, takođe, izbegavao komplikovan ceremonijal pre svadbe i za samu svadbu, koji je zahtevao znatna finansijska sredstva, a ta sredstva svaka porodica nije imala. Dešavalo se da bolje stojeće porodice prodaju konja kako bi finansirale svadbu, a onda ga, od prikupljenih para na samoj svadbi, posle svadbe ponovo otkupljuju. Zbog svih tih razloga pribegavalo se, uglavnom, da buduća mlada ovako postupi, „odbegne“. Tada se venčanje nije obavljalo pred glavnim oltarom, a nevesta je u crkvu dolazila povezana maramom. (ibid. 19-20)

Također su bili poznati i slučajevi ugovorenih ili preporučenih brakova, tzv. brakova iz koristi, kojih je, prema Vesni Vuičić iz Hrtkovaca, u prošlosti na ovom području bilo mnogo. D. Čačić navodi primjer: *Do Drugog svetskog rata se dešavalo da se mladenci nisu ni videli do prosidbe ili čak i venčanja. Lični izbor budućeg bračnog druga još uvek nije bio prepušten mladima* (ibid. 19). Razlozi su bili mnogobrojni no prednjačio je cilj da se očuva imovina, zbog čega je čak dolazilo i do sklapanja brakova unutar iste obitelji, napominje Ivan Rakoš iz Rume. Među ovim neredovitim načinima sklapanja braka nalazi se i otmica, odnosno prisilno odvođenje nevjeste, koju je spomenula kazivačica Vesna Vuičić iz Hrtkovaca, koja svjedoči primjerom iz svoje obitelji:

Moje svekrve mama, po nju je došao deda Pera. To je od mog muža deda. I oteo ju je sa kočijom. Znači ona njega nije ni poznavala, a kaže nije ga nikad ni volela. Ali živjeli su zajedno i imali petero dece.

Ni ona ni ostale kazivačice iz Hrtkovaca nisu mogle o otmici pružiti više informacija. Ostali kazivači nisu čuli za stvarne otmice već samo za slučajeve kad je mlada *trebala da ode za jednog, a otišla za drugog*, prema riječima Ivana Kovačića iz Srijemske Mitrovice, koju su nazivali *odbeglom mladom*.

Pri odabiru partnera roditelji su često gledali na obiteljske uvjete iz kojih je dolazila djevojka ili mladić, potencijalni partner ili partnerica njihovog djeteta. Ističu da se pritom cijenila povoljna finansijska situacija i ugled obitelji, što se gledalo i po nekoliko generacija unazad, barem do generacije baka i djedova, naglašavaju Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice i Paškalj Prelić iz Nikinaca. Od osobnih kvaliteta koje se cijenilo kod budućih partnera presudne su bile fizička snaga, radišnost i zdravlje osobe (Ivan Barat, Srijemska Mitrovica), odnosno punašnost i visina mlade (Vesna Vuičić, Hrtkovci), s obzirom na to da se smatralo da su takve djevojke izdržljivije i sposobnije za rad koji je bio bitan segment seoskog života. Brakovi su se uglavnom sklapali između osoba iste nacionalnosti, odnosno iste vjeroispovijesti, što znači da su se katolici ženili prvenstveno s katolicima, pa s grkokatolicima, a s pravoslavicima tek iznimno. Mješoviti su brakovi stoga bili izbjegavani jer dovode do postupnog gubitka nacionalnog, u ovom slučaju hrvatskog, ali i religijskog identiteta. Međutim, većina kazivača je navela da je u prošlosti u njihovim mjestima uglavnom živjelo

hrvatsko stanovništvo pa je i miješanih brakova bilo manje. Paškalgj Prelić iz Nikinaca navodi da se ova situacija promijenila kao posljedica doseljavanja pripadnika drugih nacionalnosti nakon Drugoga svjetskog rata.⁵

Odluka o sklapanju braka nije imala veliki značaj samo za mladence, s obzirom na to da su se brakom spajale dvije obitelji, a ne samo pojedinci. Prema Vesni Vuičić iz Hrtkovaca upravo se zbog toga ništa nije prepuštalo slučaju te su članovi obitelji, najčešće tetke i strine, činili dodatnu provjeru. Odlazilo se u tzv. izvidnicu u kuću mlade kako bi se detaljnije ispitalo mladu, njezinu obitelj i njihove prilike, ali i kako bi se provjerilo da nije nekom drugom obećana. Kazivač Ivan Rakoš iz Rume spomenuo je kako su se obitelji prije prosidbe međusobno posjećivale; ovi posjeti su se održavali kako bi se obitelji dogovorile oko braka, ali i kako bi potvrdile da odabranici slučajno nisu u krvnom srodstvu *jer ipak su to stari sve znali*.

O zaprekama za sklapanje braka govorio je samo Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice: skriveni prijašnji brak ili bolest te preblisko srodstvo budućih supružnika, što je istaknuo i Ivan Rakoš iz Rume. Svojevrsna zapreka je bilo i poštivanje jednog pravila:

Pa gledalo se, da, da ide po redu kao stariji brat pa mlađi brat i sestra. Navodno ako stariji preskoči da se nikad neće ženiti. To su bila neka verovanja. Za muške i za djevojke (Ivan Barat).⁶

U Golubincima se vodilo računa da se brak sklopi na vrijeme, što je za momke značilo navršenih osamnaest godina, a djevojke su se počele udavati sa šesnaest godina (ibid. 19).⁷

Predsvadbene običaji

Nakon upoznavanja mladih i odabira bračnog druga, započinjao je ciklus svadbenih običaja. Predsvadbene običaji sastoje se iz niza običaja koji se prakticiraju prije dana vjenčanja i svadbenog slavlja te obuhvaćaju i aktivnosti vezane uz njegovu organizaciju.

Prosidba

Čin prosidbe prvi je događaj u setu predsvadbenih običaja, budući da se prosidbom otvara mogućnost organizacije i provedbe sklapanja braka. Prošnja djevojke u Srijemu vršila se u njenom domu uz prethodnu najavu njenim roditeljima. Mladić i njegovi roditelji, te ponekad i članovi njegove uže obitelji, ali i *kum* kako navodi Ivan Rakoš iz Rume, zajedno su odlazili u djevojin dom na formalni sastanak pri kojem je prosac, mladić ili neki drugi stariji član njegove obitelji poput oca ili strica, tražio pristanak djevojke i njene obitelji na brak. Kazivačice iz Hrtkovaca ukratko

⁵ Kazivače nismo posebno ispitalo o nastalim promjenama, a ostali nisu samoinicijativno o tome govorili.

⁶ Ovo pitanje također nije bilo upućeno kazivačima.

⁷ Dob stupanja u brak nije istražena.

objašnjavaju tijekom i svrhu prosidbe. Prema Vesni Vuičić pri dolasku u djevojinu kuću, prosac je obavještavao domaćine o razlogu dolaska na sljedeći način: *I onda kad dođu, ovi pitaju zašto ste došli, a oni kažu došli su da isprose, čuli su da ima devojka za udaju pa su došli da isprose. Da li primaju i tako.* Radojka Kovačević iz Hrtkovaca navodi da se prosidba organizirala kako bi se djevojka osigurala: *I onda obezbede da si njihova devojka, da ne možeš više da švrljaš dalje.* Prosidba je zapravo samo dogovor o daljnjim koracima:

Dobro išli su roditelji da se dogovore, da vide kad će biti veridba (Jelena Kalcac); *Na primer kod nas došao je Racika sa mamom i tatom samo da se dogovore da se uzmemo. Dobro, kako ćemo, šta ćemo i to je prosidba* (Marija Salač).

Odbijanja prosaca su bila rijetka, ali je postojao običaj bacanja pljeve od žitarica ispred kuće mladića u slučaju da je djevojka nakon prosidbe *otišla za drugog* ako je naišao neki *bolji* (Ivan Kovačić, Srijemska Mitrovica). J. Šorgić navodi da je prosidba u Kukujevcima bila uglavnom četvrtkom ili nedjeljom uvečer te da je bila popraćena večerom i zdravicom za buduće mladence, nakon čega bi dvije obitelji i *zvanično postali prijatelji* (2009, 109). I većina naših kazivača navodi da su se roditelji mlade i mladoženje oslovljavali sa *prija i prijatelj*. Šorgić također izdvaja i običaj pri kojem je mladić nakon večere odlazio do svojeg druga ili brata gdje je spremio dugačak polujastuk napunjen tvrdo perjem kako bi njime udario u tlo na putu do djevojičine kuće i natrag (ibid.). Naši kazivači ovaj običaj ne poznaju. Potom bi po dolasku u kuću djevojke nakon pozdrava izgovorio kakvu dosjetku, a prije odlaska buduća snaha i njezina druga bi okitile svekra i svekrvu peškirom kojega je ona za ovu prigodu izvezla još i ranije. Oni su je za to nagradili novcem (ibid. 110). Ovaj običaj naši kazivači nisu spomenuli.⁸

U Golubincima je prosidbi prethodio sastanak kojega bi se moglo označiti malom prošnjom, za koji se govorilo da se *ide na ugovaranje*:

Devojku – udavaču, posle postignutog dogovora, oslobadaju poljskih poslova, organizuju se prela i na njima se pomaže u pripremi devojačke spreme. (...) Nekada su prosoci dolazili u devojačku kuću subotom, nedelju dana posle postignutog dogovora male prošnje. (Ćaćić 2017, 21)

Kazivači su iznosili svoja vlastita iskustva te nisu posebno govorili i o kasnije nastalim promjenama.⁹

Veridba

Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice navodi da se na zaruke, koja se nazivala *veridbom*, odlazilo u podne na ručak, dok Radojka Kovačević iz Hrtkovaca i Paškalj Prelić iz Nikinaca kazuju da se odlazilo subotom navečer.¹⁰ Zaruke su nalikovale manjoj svadbi no izvedba se razlikovala od slučaja do slučaja te je ovisila o imovinskim pri-

⁸ To im pitanje nismo posebno postavile.

⁹ Naš je propust što im nismo postavile to pitanje.

¹⁰ Ostali kazivači nisu naveli taj podatak.

likama i veličini obitelji, kao i o veličini prostora za slavlje kojim se raspolagalo. Na zarukama je sudjelovala najbliža rodbina obiju svatovskih strana.

U Hrtkovicima su na *veridbu* donosili darove:

Rodbina je donosila. Sad na primjer devojke su donosile posteljine, sve ono što će joj trebati na primer kad se uda. Svekrva je donosila zlato, prsten, ogrlice i tako to. Zlatno nešto. A ova ostala rodbina je donosila ono što će koristiti mlada kada se preseli u kuću. (Radojka Kovačević)

Anica Blažić spominje slučaj razvrgavanja zaruka njezinoga sina: *To je išlo puno poklona i oni se rastali, gotovo, sve propalo.* Na pitanje da li su se darovi vraćali odgovorila je: *Ne, Bože sačuvaj. Neki su mi rekli što ne tražim, ali ne bi ja to. To sam ja njoj poklonila i neka joj.*

I Ivan Kovačić iz Srijemske Mitrovice spominje da je zaručena djevojka ponekad ostavila zaručnika:

A ovde je bilo ako mlada ostavi nekog koga je htela... Ovo je sad malo nakaradno, to su sve običaji... Ako je neki hteo da se ženi s njom a naišao neki drugi bolji onda su onom drugom plevu... To su bacali mu pred kuću. Da je dobio pleve zato što ga je (ostavila), mlada otišla za drugog. Dobio je pleve, morao je da čisti sutradan. Onda je znao da je otišla za drugog.

U Rumi su zaruke mogle biti zasebno, ali i istovremeno s prosidbom, u tom je slučaju bilo više sudionika. Ivan Rakoš kazuje o tim razlikama:

Može da bude sada veridba, a može da bude za 10 dana... A može da bude i to kad idu da prose. Nekad kažu idemo da verimo devojku. (...) Svirao sam kad je bila veridba. A na prosidbi nisam svirao. Kad bude prosidba onda idu samo otac i mati i brat možda i sestra ako je ima. A drugi niko nije išao. E onda kad bude veridba onda bude malo više. Nosi prsten i tako. Tu bude i malo muzike i svega.

Pri činu zaručivanja djevojci je poklonjen prsten koji je označavao da se ona *verila*, odnosno zaručila, ali su nošeni i drugi darovi poput pića, ogrlice, posteljine, garderobe ili sličnog. Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice napominje kako je na zarukama mladoženjina majka obavezno darivala buduću mladu jabukom čime je pokazivala *da je rado prima u kući i da joj je draga*. Također izdvaja i svečanu beskvasnu pogaču, koja se obavezno nosila:

Nosilo se rakije. Sad ja ne znam kakav je bio običaj, ali bila je nekakva pogača. To u selima se nosilo. To je bila ta pogača, s njom se išlo. Ta je pogača svečana bila, a bila obična pogača. To nije hleb. To nije čak ni s kvascem. To se ustvari muti testo (...) testo se umesi sa kvascem. Sad sam se setio. Ali se ne čeka da kisne. Ne znam zašto. Nego se to odma stavi da se peče. Nije čak bilo ni nešto specijalno za jelo. Ali se jelo umesto hleba, umesto kruha. Ta se pogača nosila i u babinje.

U Golubincima je veličina zaruka također ovisila o imovinskom stanju obitelji djevojke, a naziv za zaruke je *jabuka*:

Svekar i svekrva, mladoženja, petnaest do dvadeset najbližih momkovih rođaka, dolaze noseći čuturu okićenu ruzmarinom, jabuku i darove načinjene od zlata. U svečano uređenoj devojačkoj kući dočekuje ih najbliža devojačka fami-

lija, a za goste se priprema gozba. Kada svi gosti posedaju za sto, budući svekar daje devojčinoj drugarici ili rođaki jabuku i izgovara: „Mi vama jabuku, Vi nama devojku“. Drugarica potom uvodi udavaču u sobu i iznosi pred prosiocetacnu sa jabukom, koju je prethodno dobila na dar od budućeg svekra kao glavnog prosioca. Svekar i svekrva pod jabuku stavljaju novac ili utiskuju zlatnik u jabuku, što je značilo da je prosidba prihvaćena sa obe strane. (...) Ovakav način proslavljanja veridbe može se još uvek pronaći u Golubincima, obično kod mladih ljudi koji žele da proslave ovaj dan po tradicionalnim običajima. (...) Devojka je darivala goste: muškarcima košulje, a ženskim članovima mladoženjine porodice materijale za haljinu. (ibid. 22)

Naši kazivači nisu spomenuli da je djevojka bila dužna darivati svekra i svekrvu i ostale sudionike na zarukama.¹¹ Veridba je u svim mjestima bila popraćena glazbom. D. Čaćić iz Golubinaca navodi sljedeće:

Muzika je bila sastavni deo veridbe. Na početku veka veselilo se uz gajde, kasnije dolazi vreme tamburaša, zatim doba harmonikaša koje su zamenili bendovi gitarista sa pojačalima. Nekada se, na veridbi, pesmom opominjala i devojka i mladić, da dobro promisle, dok još mogu, da li su prilika jedno drugome. Pevale su se starogradske pesme, pesme u kojima se hvalila lepota mladića i devojke, blagosiljali budući supružnici potomstvom, a kako je noć odmicala, javljali su se bećarci. (ibid. 23)

Sastanci između prosidbe i svadbe

Nakon prosidbe i zaruka, a prije svadbe, uslijedili su kućni sastanci između obitelji na kojima su se nastavili dogovori oko točnog broja uzvanika, troškova i drugih pojedinosti vezanih uz slavlje te na kojima su se nastavile izmjene darova. Kazivačica Evica Španović iz Srijemske Mitrovice navodi da je na jednom od tih sastanaka od svekrve dobila stolnjak na dar. I u Kukujevcima se u tom razdoblju darivala buduća snaha, ovisno o imovinskim prilikama mladoženjine strane; ako su bili bogati i nisu imali kćer, mlada bi na dar dobila i koji dukat (Šorgić 2009, 111). Osim toga, velika promjena koja je uslijedila nakon zaruka je bila mogućnost da se zaručnici ili verenici mogu posjećivati u svojim domovima, prvenstveno mladić djevojku u njenom domu, što se prije zaručivanja smatralo sramotom. Katarina Vivod iz Nikinaca iznosi vlastiti primjer: *Barem moj muž je dolazio odma. Nije dolazio svako veče. Dolazio je svako drugo, treće veče.* Ivan Rakoš iz Rume napominje da su zaručnici odlazili zajedno u crkvu te svjedoči vlastitim primjerom:

Pa išli su. Možda ne baš u početku, ali posle su išli. Odlazili su ovi kod ovih, ovi kod ovih. Mladoženja kod mlade. Ko i ja sam. I ja sam odlazio kako da ne. Prije svatova. Kako? Odem kod mlade na selo, odem tamo pa ostanem. Tamo sam i spavao, ali posebno sam spavao. Ja spavam vamo, mlada vamo. Tako je bilo, nema sad tu. Tako je bilo.

Svatovi su se sastajali i dan prije svadbe, o čemu će biti kasnije riječi.

¹¹ To ih također nismo posebno upitale.

Pripreme u crkvi i oglašavanje vjenčanja

Važan korak u organizaciji vjenčanja bio je odlazak mladića i djevojke na zapis u crkvu, odnosno na prijavu i odabir termina. U taj dogovor ulazilo je i oglašavanje vjenčanja, koje se vršilo tri nedjelje zaredom prije samog velikog dana. Oglašavalo se čitanjem za vrijeme nedjeljne mise kako bi se najavilo većem broju ljudi te kako bi osobe koje imaju razlog protiv tog vjenčanja mogle istupiti. Razlozi koje Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice navodi su skriveni prijašnji brak ili bolest te preblisko srodstvo budućih supružnika. Zaručnici su također odlazili na pripremu za vjenčanje sa župnikom koja je uključivala vjeronauk i ispovijedanje te, kako je naglašeno u Golubincima, *predbračne razgovore, na kojima se budući mladenci upoznavaju sa bračnim obavezama i pripremaju za sam čin venčanja* (Ćaćić 2017, 23). Ivan i Evica Španović iz Srijemske Mitrovice govore da su se ti razgovori održavali nekoliko nedjelja prije samog vjenčanja, učili su molitve i vježbali tijekom ceremonije. Ivan Rakoš iz Rume pak navodi da se radi o pet ili šest dolazaka, obično nedjeljom, ali ponekad i radnim danom. J. Šorgić naglašava da su u Kukujevcima otada do vjenčanja nakon svake mise svekrva i najbliža mladićeva rodbina dočekivali djevojku i darivali joj *mišoću*, najčešće voće, a posebno *gunje* (2009, 111). Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice jedini je od kazivača potvrdio ovaj običaj.

Održavanje svadbe

Hrvati su u Srijemu svadbe organizirali najčešće u jesen te ponekad i zimi poslije Nove godine kada nije bilo drugih blagdana i poslova koji bi im vremenski i crkveno onemogućili da sklope brak, ali i u razdoblju oko 1. svibnja što potvrđuju Katarina Vivod iz Nikinaca i Ivan Rakuš iz Rume. Dakle, svadbe se nisu održavale u vrijeme adventa, korizme i poklada, niti u proljeće i ljeto kada se puno radilo. Tako Anica Blažić iz Hrtkovaca navodi izreku da *prolećna mlada ne valja*, a Šorgić: *Čuvaj se jesenskog ždribeta i prolitne snaše, jer to je gotova propast* (ibid. 109). U Golubincima su se svadbe u prošlosti održavale u jesen (Ćaćić 2017, 27). Jesen je bila posebno pogodna za održavanje slavlja budući da je bilo hrane, vina i rakije te su vremenske prilike bile povoljnije, ali i zbog manjeg opsega posla i boljeg financijskog stanja nakon ljetnog uroda. Slavilo se samo jedan dan do kasno u noć, dok je kod pravoslavnog stanovništva običaj bio da slavlje traje do tri dana (Ivan Španović iz Srijemske Mitrovice). Svadba je bila subotom (Nikinci, Hrtkovci, Ruma) ili nedjeljom (Srijemska Mitrovica), kada se nije radilo, a kazivač Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice naglašava da se petkom nikada nisu održavale svadbe budući da se na taj dan posti te da je to bio nesretni dan.¹² Prema J. Šorgiću, svadbe u Kukujevcima su trajale sedam do osam dana dok je samo vjenčanje bilo ponedjeljkom ili srijedom budući da tada ljudi još nisu bili u tolikom broju zaposleni, pa nisu bili slobodni samo vikendom (2009, 108). Ovi se podatci po svoj prilici odnose na prvu polovinu 20. stoljeća. U Golu-

¹² U istraženim lokalitetima nema podataka o trajanju svadbe i danima održavanja svadbe u prvoj polovini 20. stoljeća.

bincima su se svadbe do kraja sedamdesetih godina 20. stoljeća održavale tri dana, do pedesetih godina održavale su se srijedom, a nakon toga sve do danas subotom ili nedjeljom (Ćaćić 2017, 27).

Dogovori o svadbi

Organizacija i financiranje svadbe ovisilo je o dogovoru dviju obitelji. Budući da su se svatovi okupljali kod obitelji čiji su bili uzvanici, svaka strana je bila uglavnom zadužena za organizaciju i financiranje svojeg dijela svadbe. Glavno slavlje ili pir koji se održavao nakon vjenčanja, često je bio organiziran u mladoženjinoj kući i u šatorima u dvorištu, stoga je najčešće najveći trošak snosila njegova obitelj, točnije njegovi roditelji. Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice to opisuje na sljedeći način:

To su uglavnom sve bile seljačke kuće. Otac je bio glava porodice. Sve se njega pitalo. Nisu radili u fabrikama pa da su imali svoju platu. I na selu i u Mitrovici isto. Bili su seljaci, pa je otac pravio svadbu. Govorilo se otac pravi sinu svadbu.

U Golubincima se također spominje da su se svadbe održavale u kućama ili u dvorištima pod šatorom (ibid. 24).

Kazivači iz Nikinaca navode da su se već sredinom 20. stoljeća svadbena slavlja održavala u *kafanama*, a kasnije i u *sali* starog vojnog hotela. Iako se slavlje uvijek održavalo u mladoženjinom mjestu, svi su kazivači naveli da je običaj bio da se crkveno i općinsko vjenčanje obave jedno za drugim u mladinom mjestu, u slučaju kad nisu bili iz istog. U ostalim mjestima su se svadbe kasnije počele održavati u *kafanama*.

Miraz

Jedan od važnijih dogovora prije svadbe bio je oko miraza ili *štafira*. *Štafir* je naziv koji je u ranijem razdoblju češće korišten, vremenom prevladava naziv miraz za imovinu koju je mlada sa sobom donosila u brak. Miraz nije bio obavezan, već je ovisio o dogovoru između obitelji prema financijskim mogućnostima mlade i njene obitelji, ali je u velikoj većini slučajeva obuhvaćao samo pokretnu imovinu. Mlada iz bogatije obitelji donosila je i dukate i zemlju, a u selima i stoku, prema riječima Evice Španović iz Srijemske Mitrovice.

Miraz se sakupljao godinama, pa tako u Golubincima kad bi djevojka ušla u četrnaestu godinu, počinjale su intenzivnije pripreme miraza što je zavisilo od mogućnosti porodice (ibid. 16). Ponekad se namještaj kupovao pred svadbu u slučaju da se miraz nije unaprijed pripremio. Miraz se uglavnom sastojao od „sobe“, što je uključivalo namještaj za spavaću sobu, dakle krevet, stol, ormar, posteljinu, jastuke i madrace. U drugoj polovini 20. stoljeća to je moglo uključivati i kuhinju ili druge prostorije. Osim toga, mlada je donosila svoju odjeću i svoje osobne stvari te stolnjake, *peškire* (ručnike), ali i poneke kućne potrepštine kao što je šivaća mašina ili posuđe. Samo su bogatije djevojke za miraz dobivale dukate, stoku ili zemlju. U obitelji Šnajder iz Nikinaca jedino je spomenuto da je *štafir* označavao vezene predmete, odnosno predmete od tkanine, garderobu i slično, za razliku od miraza koji se odnosio na

namještaj i vrijednije predmete, što je jedina potvrda razlikovanja termina za različite artikle koje je buduća snaha bila dužna donijeti novi dom.

Ivana Barat iz Srijemske Mitrovice detaljnije kazuje što se sve donosilo kao *štafir*:

Na zaručama se to dogovaralo, pazilo se to, govorilo se ako mlada donese neki štafir... nosilo se... krevet, ormar ako donese, sto, ja imam neki sto koji je neko doneo u štafir... peškiri obavezno, veza nekakvog, devojke su vezle, puno se vezlo, tkalo se, bili su vašari, pa se kupovalo, svaka je kuća to imala. Ja imam peškire koje je tkala bakina mama kao devojka. (...) Do 1900. se još tkalo a posle sve manje i manje, vidim na slikama kakvi su materijali bili, šta je bilo, cic, šifon... tvornički. Al dosta se vezlo... mama je jako puno vezla... za stolnjaci, kad su svečani stolnjaci bili beli, sa vezom, sa šlingom. (...) Znači od peškira, čaša, stolnjaka, za krevete popenjak, gore je dolazila ponjava. Perje je donosila.

D. Čaćić također navodi što se sve pripremalo mladoj u miraz u Golubincima:

Pripremale su se ponjave (čilimi), vezli peškiri, stolnjaci, kuvarice¹³, košulje, darovi za svatove i buduću familiju. Dukati oko vrata ... odeća od svile i somota kada se ide u crkvu, na igranku, uvek u pratnji bake, mame ili starije rođake, sve radnje su usmerene na prezentaciju vrlina devojke i sposobnosti roditeljske kuće. (ibid.)

Prijevoz se vršio kolima ili prije svadbe ili tjedan dana nakon nje od strane mladine obitelji. Pojedini kazivači navode različite podatke o prijenosu ove imovine: Evica Španović iz Srijemske Mitrovice kazuje da se prenosio tjedan dana iza svadbe, Ivan Kovačić da su je donosili njezin roditelji prije ili poslije svadbe, a prenošenje miraza nakon svadbe potvrđuje i Ivan Barat, također i Anica Blažić i Radojka Kovačević iz Hrtkovaca i Katarina Šnajder iz Nikinaca, dok Nikola Šnajder kazuje da su zaručnici zajednički kupovali potrepštine, što se kasnije počelo više prakticirati. U Kukujevcima je mlada svoju imovinu prenosila dva dana prije svadbe. Uz pomoć svoje rodbine i prijateljica pripremala je svoju odjeću i stvari, ali i darove za mladićevu obitelj. U njenu su kuću *čauš* i kočijaš stizali oko tri sata s okićenim zapregama nakon čega je uslijedila večera i piće te zbijanje šala pri utovaru stvari, poput vješanja lonaca i drugog otpada na konje. Na taj dan su se i u kućama okupljale *ređuše* radi dogovora oko pripreme hrane (usp. Šorgić 2009, 114-115).

U slučaju priženjivanja, odnosno selidbe muškarca u ženinu kuću nakon svadbe, miraza nije bilo, budući da se smatralo da on odlazi u *punu kuću*, prema riječima Ivana Barata iz Srijemske Mitrovice. Spominje i razdoblje u kojem se to nešto češće prakticiralo:

Pogotovo je bilo dosta slučajeva posle Drugog svetskog rata kad je bilo oslobođenje da je jako puno muškaraca poubijano u kućama hrvatske nacionalnosti. Onda te kuće nisu imale muškaraca. Tako je bilo dobro došlo da se oženi i dođe u kuću.

Pravilo je bilo da se žena seli u kuću muškarca, stoga se obrnuto događalo samo iznimno ako je u njenoj kući nedostajalo muške radne snage i nasljednika, glave obi-

¹³ *Kuvarice* si prigodni vezeni tekstovi na bijelom platnu namenjeni kuharicama, u ovom slučaju mladoj kao budućoj kuharici u svojoj obitelji.

telji ili ako uvjeti života u mladoženjinoj kući nisu bili zadovoljavajući, prema Vesni Vuičić i Anici Blažić iz Hrtkovaca. Upravo zbog tog obrtanja uloga je i nastao izraz da se muškarac *udo*, kako navodi Katarina Šnajder iz Nikinaca.

Pozivanje svatova

Pozivanje *svatova* prakticiralo se uglavnom tjedan dana prije svadbe, a ako je bila velika svadba i ranije. U Hrtkovicima je svatove pozivao *dever* kojemu je oko struka i preko ramena vezan ukrasni *peškir* od bijelog platna. Ponekad su bila i dva *devera*, jedan od mladoženje i jedan od mlade, te su pozivali uzvanike one obitelji iz koje su dolazili. I u Nikincima su pozivali *deveri*, najmanje dva tjedna do mjesec dana prije vjenčanja. *Deveri* su mladoženjina neoženjena braća, ili bratići ili prijatelji ako nije imao rođenu braću.

Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice opisuje pozivanje svatova:

Nedelju dana prije svadbe, sad se malo ranije pozivnice šalju. A onda ako je u mestu. Ako se išlo dalje onda se moralo ići ranije. Dve nedelje, tri nedelje, kočijama, kako su već išli. Ako je tamo tetka rođena, ujak, familija, onda se išlo ranije. Išle su uglavnom mlade osobe, ako je momak imao brata... Momak nije išao, išlo se kolima, pa ako je sestra bila udana, njen muž. To je taj što mi kažemo šogor. (...) On se zvao belov. (...) Zvala se uža familija. Svadbe nekad nisu bile velike. Velike svadbe su sad. Znalo se koga ćeš zvati, najrođenije, tetke, stričeve, ujake, komšije, ili što kažu ako imaš kakvog pajdaša dobrog...

Svatove Evice Španović iz Srijemske Mitrovice pozivao je njen zaručnik sa svojim bratom i sestrom.

U pozivanje se odlazilo pješice ili kolima te obavezno sa *čuturum* ili dvije, boca punjenim rakijom ili vinom, iz kojih su pozivani morali ispiti gutljaj. Budući da su se *čuture* praznile nazdravljanjem, bilo ih je potrebno nadopunjavati pićem koje su imali u rezervi. Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice dodaje da su se *čuture* morale barem prinijeti usnama u znak nazdravljanja s pozivačem te dodaje da je običaj bio da uzvanik nadopuni *čuturu* svojom rakijom nakon nazdravljanja. Čutura se ukrašavala *peškirima*, odnosno bijelim ukrašenim platnom. Na njoj je mogla biti i mreža od užeta ili žice u koju su zataknuti cvjetovi, šimšir ili ružmarin, prema riječima Marije Salač iz Hrtkovaca. Većina ispitanih kazivača izdvaja običaj vezivanja peškira na *čuturu* od strane uzvanika kao odgovor na poziv te kako bi ih obitelj slavljenika mogla izbrojati i na taj način planirati broj uzvaničkih obitelji. Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice napominje da se kuma pozivalo s pogačom.

Redosljed pozivanja nije bio strogo određen, no uvijek se prvo iz časti pozivalo *kumove*, potom užu rodbinu, a na kraju ostale susjede i prijatelje s obzirom na to gdje su stanovali. Nije bilo posebne formule pozivanja, već su se davale informacije o svadbi.

Ranije se svatove pozivalo usmenim putem, no Ivan Rakoš iz Rume napominje da je od osamdesetih godina 20. stoljeća započelo pozivanje putem pozivnica, pogotovo ako su gosti živjeli daleko. Spominje da su u mađarskim svatovima pozivali *fiferi*

(djevere) i djeveruše. I u Golubincima se počelo na taj način pozivati, iako se dalje prakticira *kupljenje u svadbu* (pozivanje) na tradicionalan način osobnim dolaskom uzvanicima kojima se sada predaju pozivnice, a pozivači su ovdje *fiferi* i u hrvatskim svatovima (Ćaćić 2017, 45). Pozivalo se na sljedeći način:

Pozivanje na svadbeno veselje obavljano je u petak, uoči venčanja. Rano ujutru, u mladoženjinoj kući, okupljali su se fiferi i kranclje. Njihov zadatak je da pozovu sve goste na svadbu. Ako su gosti izvan sela, pozivaju se nedelju dana ranije. Mladoženjina majka je momcima – fiferima vezivala dugačak komad tkanine, „košulju“ od belog platna, šifona ili damasta, a devojkama – kranclama belo platno koje se vremenom menjalo u tkanine od štofa. Mladoženjina sestra ili najbliža rođaka ukrašavala je revere odela svih devera ruzmarinom. U kući mladoženje fiferi bi ručali, a onda, uz pratnju muzike, kretali da sa pesmom pozivaju zvanice na svadbu. Delili su se u dve grupe: mladini fiferi i kranclje su kupili¹⁴ kod mladine, a mladoženjini kod mladoženjine rodbine. Nezaobilazno pravilo, koje se poštuje i danas, je da se prvo ide kod kuma. (ibid. 24-25)

Uloga pozivača svatova je u Kukujevcima pripadala *čaušu* koji je jedan tjedan prije svadbe ili nešto ranije, poslije ručka kretao u pozivanje, prema popisu uzvanika, kojega je pripremio domaćin mladoženjinog doma. Mladoženja je zvao samo svoje prijatelje i prijateljice (usp. Šorgić 2009:113-114). *Ako je bilo puno kuća koje treba zvati*, pomogli su mu i njegovi prijatelji:

Čauš i ostali pomagači koji zovu, usrdno bi došli, preneli pozdrave domaćina i saopćili sve o svatovima u koji dan će biti vjenčanje, u koliko sati i tako redom dok ne bi obišao sve kuće koje je imao na spisku. (ibid. 114)

Sastav svatova

Broj svatova ovisio je o veličini obitelji te mogućnostima prostora u kojem se pir održavao, što je istaknula jedino Marija Salač iz Hrtkovaca, ali i o financijskim prilikama organizatora prema riječima Ivana Rakoša iz Rume. Prema kazivanju Evice Španović i Ivana Barata iz Srijemske Mitrovice, u prvoj polovini 20. stoljeća bilo je manje uzvanika nego danas budući da su ljudi bili slabijih financijskih mogućnosti te stoga što su se slavlja organizirala u kućama koje nisu imale kapacitet kao današnje dvorane i šatori. Napominju da se broj svatova kretao od 50 do 60, dok ostali kazivači navode i veće brojke: od 50 do 150 (Ivan Rakoš iz Rume i Ivica Kovačić iz Srijemske Mitrovice), od 150 do 200 (obitelj Šnajder i Katarina Vivod iz Nikinaca), odnosno do 300 uzvanika (Marija Salač iz Hrtkovaca i Paškalj Prelić iz Nikinaca).

Uzvanici su se jednim imenom nazivali *svatovi*, a međusobno su se oslovljavali prema svadbenoj ulozi i časti, *kume*, *stari svate* i na isti način i ostale časnike.

Od svih svatova, *kum* je imao najznačajniju ulogu i najveću čast. I mlada i mladoženja birali su svog *kuma*, pa je ponekad mlada imala *kumu*, kako ističe Kristina Šnajder Deak iz Nikinaca. Prema njenim riječima, uvijek je mladoženjin *kum* imao

¹⁴ U Golubinci se nazivom *kupljenje u svadbu* označava pozivanje u svadbu.

ključnu ulogu i uživao čast *prvog kuma*, dok je *kum* s mladine strane bio manje bitan te se smatrao svojevrstnim pomoćnikom glavnog mladoženjinog *kuma*, što je istaknula samo Anica Blažić iz Hrtkovaca. Prema Mariji Salač iz Hrtkovaca, razlika između dva *kuma* se očitovala i prilikom darivanja budući da je mladoženjin *kum* uvijek više darivao. Kumstvo se uglavnom određivalo prema *starom kumstvu*, odnosno prenosilo se generacijski i biralo se iz obitelji koja je već prije kumovala na vjenčanjima, krštenjima i krizmama obitelji mlade i mladoženje. Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice napominje kako se pritom pazilo da *kum* nije rođak, već iz nesrodničke obitelji, te da je danas situacija drugačija budući da se kumovi više ne biraju samo prema tradicijskim pravilima, već po bliskosti i povjerenju. U prošlosti su bili rijetki slučajevi u kojima bi se moralo tražiti nove *kumove*, budući da se raskidanje kumstva smatralo grijehom i sramotom, kao i sklapanje braka između obitelji *kumova*. Prema riječima Kristine Šnajder Deak *kumstvo se nije nikad odbijalo*. Ivan Rakoš iz Rume naveo je neke od razloga zbog kojih bi se moralo posegnuti za odabirom novog *kuma*:

Pa jako teško. Ako baš niste imali, ako se nešto kumu desilo, neka havarija u porodici da se porodica razišla... Onda se to tražilo, našla se nova solucija. (...) Onda se tu gledalo ko je krizmani kum, ko je kršteni kum pa ko je bio pre, ko bi mogao da bude... Ko ima decu isto, mora da se traži dalje.

Većina organizacije i izvođenja svadbe ovisila je o *kumu* stoga isti kazivač dodaje da je vrijedilo pravilo da *bez kuma ne sme da se pojede supa i muzika mora da stoji*. *Kum* je bio zadužen i za darivanje najvećeg dara mladencima, stoga je ponekad kumstvo odbijano upravo iz financijskih razloga, iako vrlo rijetko jer je smatrano velikom časti, ističe Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice. Glavna uloga *kuma* bila je da bude svjedok vjenčanja, s njima je potpisivao vjenčani list, te je nadalje bio dužan pratiti mladence. Čast *kuma* bila je vidljiva i u rasporedu svadbene povorke te sjedenja za svadbenim stolom, budući da je on bio prva osoba do mladenaca na čelu povorke nakon vjenčanja i za stolom na piru. Na svadbenoj je večeri bio zadužen za čuvanje mladine cipele od krađe te je sudjelovao u običajima sakupljanja novca poput kupovine mlade, plaćanja cipele i slično.

Neke od spomenutih elemenata uloge *kuma* zastupljene su i u Golubincima:

Kum je prvi svedok na venčanju i ima najznačajniju ulogu u svadbenom ritualu. On je na čelu svadbene povorke i svi svatovi poštuju njegove naredbe. Kumstvo se prenosilo sa generacije na generaciju. Brak između kumova je zabranjen po crkvenom i po običajnom pravu. Posljednjih decenija 20. veka izostaje sve više običaj odlaska po kuma. Danas, on dolazi sam u mladoženjinu kuću. (Ćaćić 2017, 28)

J. Šorgić posebno ne ističe ulogu *kuma*, iako se iz opisa svadbenih običaja može iščitati njegova važnost, no spominje kao i u Golubincima i u ostalim srijemskim lokalitetima da se na dan svadbe išlo po *kuma* (2007, 119).

Drugi važni svat bio je *stari svat*, koji se nazivao i *drugi kum* prema Ivanu Kovačiću iz Srijemske Mitrovice i Paškallju Preliču iz Nikinaca. On je organizirao, to jest vodio svadbu na način da je pokretao i vodio povorku i večeru i imao određena

zaduženja tijekom svadbe: postrojavao je fijakere, otvarao darove i slično. Za *starog svata* birao se stariji i iskusniji oženjeni muškarac iz obitelji, a Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice navodi kako se najčešće radilo o mladoženjinom ujaku. Nikola Šnajder iz Nikinaca naglašava da je *stari svat* bio mladin otac u ulozi ceremonijal majstora, ali smatra to pravoslavnim običajem. U razgovoru s kazivačicama iz Hrtkovaca utvrđeno je i postojanje starješine, odnosno *domaćina* prema Anici Blažić, no tko je on točno i kakva je njegova uloga ostalo je nejasno. *Stari svat* je potvrđen i u Golubincima i Kukujevcima, no ne spominje se posebno kakvu je on ulogu kao časnik imao.

Za ulogu šaljivdžije nije nitko bio posebno zadužen, već su se šale zbijale spontano. Slično je potvrđeno i u Golubincima, za to je bila zadužena osoba sklona šali među svatovima (Ćaćić 2017, 38). Marija Salač iz Hrtkovaca govori da su najčešće okupljene zabavljali *kum* ili *deveri*, dok je njezina sumještanica Radojka Kovačević svatove općenito okarakterizirala kao veselu skupinu zbog čega nije bilo potrebe za jednom određenom osobom.

Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice spominje specifičan naziv *belov* za osobu koja razveseljava svatove, koji ima i druga zaduženja tijekom svadbe:

To je bio taj... šogor. Zvali smo ga belov. On ide prvi. Stavili smo mu oko vrata lanac i štap. Belovi su oni kerovi što čuvaju svinje ili ovce. Pa štap ako se savije da ne bi trčali. (...) Kad su jako besni, veže se štap da ne trči jako, da ne ujede nekoga. To mu smeta jer udara. To se šogoru stavi. Izigrava se svašta. On je bio vođa povorke, i razveseljavao svatove, pravio tako šale. On bi prikazivao poklone, i tako. Da prođe vreme. Manje su i svadbe bile. To je bilo sa mladoženjine strane. (...) On vodi svadbu. Sestrin muž. On je glavni.

Iz navedenog je vidljivo da je *belov* imao zaduženja kakva inače ima *stari svat*. Ivan Barat poistovjećuje *belova* s ulogom *vojvode* te o njemu navodi sljedeće:

Vojvoda nije bio mladoženjin brat nego od mladoženjine sestre muž a sestra se zvala vojvodinica, a mladoženjin brat je bio dever. Vojvodinina uloga je bila da vodi svadbu, da bude na čelu povorke, da li se išlo peške ili kolima, i on se zvao još i belov jer pas belov je išo ispred ovaca, pa bi zato iz šale njega zvali belov.

U Golubincima se također spominju časti *vojvode* koji je bio mladoženjin brat (ibid. 17) i *vojvodinice*, koji imaju određena zaduženja tijekom svadbe.

Uloga organiziranja i vođenja svatova u Kukujevcima imao je *čauš*, koji je bio jedan od zetova (Šorgić 2009, 111). On je također pozivao i svatove te imao brojna druga zaduženja tijekom svadbe. U istraženim lokalitetima i u Golubincima, nije poznat časnik s nazivom *čauš*.¹⁵

Čuvar mlade bio je *dever*, mlađi neoženjeni muškarac iz obitelji, najčešće brat ili bliži rođak za kojega J. Šorgić navodi naziv *diver* (2009, 112), a Dubravka Čaćić *fifer* (2017, 24), no taj naziv naši kazivači ne poznaju, osim Ivan Barata koji kazuje: *Fiferi*

¹⁵ Napominjemo kako o tome nisu ispitani svi kazivači, a oni sami to nisu samoinicijativno spomenuli, tako da ostaje otvorena mogućnost postojanja ovog časnika i na širem području Srijema. Ivan Barat je na pitanje o postojanju *čauša* odgovorio da ga nije bilo.

su se zvali sva bliža braća mlade i mladoženje koji su bili momci pred ženidbu, naravno lepo bi se obukli kao što priliči momcima da bi privukli devojke.

Uloga *devera* je bila voditi mladu od njezine kuće na vjenčanje u crkvu gdje ju je predavao mladoženji. U Hrtkovcima i Nikincima *dever* je bio zadužen i za pozivanje svatova. *Deveruša, diveruša* u Kukujevcima (Šorgić 2009, 112) ili *kranclje, krajncle*, su bile djevojke, uglavnom rođakinje, koje su mladoj pomagale pri odijevanju, prodavale gostima ružmarin na ulazu u kuću i pratile mladoženju na vjenčanje. Evica Španović iz Srijemske Mitrovice pak *kranclje* opisuje kao djevojčice obučene u bijele haljine čija je uloga bila držati mladenkin veo. Ivan Barat kazuje da su *kranclje* bile starije sestre spremne za udaju te bi se najsvečanije oblačile za ovu prigodu. U Kukujevcima se spominju i *andebule*, mlade snaše, a to su zaova, jetrva ili neke druge, ako njih nije bilo (ibid. 122).

U Golubincima se spominje i *baša*, koji je mladoženjin stric (Ćaćić 2017, 17). U opisu svadbenih običaja uz njega je u pratnji i *bašinica*, no ne pojašnjava se da li je ona njegova žena. Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice kazuje da je *baša* bio zadužen za darove koji su se donosili mladencima. Iznosio ih je pred mladence koji su ih pred svatovima otvarali.

Krtane spominje jedino Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice:

Krtan je bio jedan ili obično dva mladoženjina najbolja druga. Na sebe bi povezali lepe bele kecelje i išli su ispred mladenaca unatraske, okrenuti mladencima i ispred njih bi metlama... čistili put, stazu kojom bi mladenci prolazili.

Oni imaju određena zaduženja i u Golubincima:

„Krtani“ su komšije, poslužitelji i mladoženjina rodbina koja dolazi maskirana u mladinu kuću za vreme večere. Krtanima je sve dozvoljeno: zadirkivanje suprotnog pola, aluzije na erotski čin, lascivne primedbe. (ibid. 25)

Krtani imaju brojna zaduženja i u Kukujevcima, domaćini ih dočekuju na dan svadbe, zajedno s *redušama*, na dan vjenčanja dočekuju u mladinoj kući svatove i nude ih pićem, smještaju ih za stol i zajedno s *redušama* poslužuju hranu, ručak. Nakon što su svatovi stigli drugi dan na nastavak svadbe, *krtani* bi ih na kapiji dočekali s pićem za dobrodošlicu, a kad su se svatovi razišli, oni bi uz pomoć *reduša* pospremili nered, jer će se sutradan ponovno okupiti uz njih samo najbliža rodbina (usp. Šorgić 2007, 116, 119-121, 128, 130-131).

Zastavnika i barjaka nije bilo budući da isticanje nacionalnih simbola nije bilo poželjno. Većina kazivača smatra da održavanje zdravice nije bilo obavezno niti je bilo strogo određeno kome ta uloga pripada. Međutim, ukoliko se zdravica održavala, najčešće ju je izvodio *kum*, dok je prema Ivanu Baratu iz Srijemske Mitrovice tu dužnost imao *stari svat*.

Za iznajmljivanje te plaćanje svirača, odnosno *muzike*, bio je zadužen mladoženja prema Mariji Salač iz Hrtkovaca i Ivanu Rakošu iz Rume. Osim Ivana Španovića iz Srijemske Mitrovice, koji navodi da su na svadbama svirali harmonikaši, ostali su kazivači naglasili da je tambura bila osnovni instrument dok su harmoniku naveli kao noviju pojavu. Izvodile su se uobičajene svatovske pjesme slične kao u Slavoniji (bećarci), ali i druge pjesme iz šire regije poput „Da je višnja k'o trešnja“ i „Pevaj mi,

pevaj, sokole“ (Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice) ili „Sve ptičice iz gore“ (Ivan Španović iz Srijemske Mitrovice).¹⁶ Nikola Šnajder iz Nikinaca nabraja:

A to su bile tamburaške pjesme razne, od zabavnih... do starogradskih i... narodne koje su bile uobičajene... vojvodanske, sremačke. Bilo je kod nas i dalmatinske muzike, slovenačke polke su obavezno svirale.

Priprema hrane

Priprema hrane je neizostavni dio u pripremi svadbe. Za nju su bile zadužene starije, iskusne žene iz obitelji ili susjedstva koje su se nazivale *kuvarice* ili *reduše* (Slika 1). One za to uglavnom nisu dobivale naknadu, već je bilo uobičajeno da si ljudi pomažu u takvim situacijama, no ponekad su im se za uslugu darivali materijali, garderoba, pregače ili dinari, kako govori Paškalj Prelič iz Nikinaca.

Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice navodi da se pomagalo na sljedeći način, pogotovo u slučaju ako je obitelj slavjenika bila siromašnija:

Posuđivalo se posuđe. To se posuđivalo. Nisi imao za celu svadbu. A nije bilo da se iznajmljuje ko što se danas iznajmljuje šator, sve. Nego jedni od drugih nosiš. Deset kašika i viljušaka od ovoga, ovo od onoga. To se jedni drugima pomagalo. Više su bliži ljudi bili jedni drugima. To se pomagalo. Čak i kolači su se mesili. Nije jedna kuća mogla da tolike kolače umesi.

Hrana se pripremala kod obiju obitelji, a počelo se oko tjedan dana prije svadbe, dok su se neka jela pripremala dva do tri dana prije proslave kako bi ostala svježja. Najbliži uzvanici, osobito *kum*, nerijetko su u svatove donosili svinje i kokoši, kako bi mladencima olakšali nabavu hrane. Katarina Vivod iz Nikinaca to opisuje na sljedeći način:

Znaš, kad je svadba, puno se donese. I prasica i to. Svega, hrane. I obitelj i prijatelji, na primer, sad sam ja odnela kod tebe, zadužila sam te danas sutra kad budem ja da se donese prase. (...) Onda su se klali prasici u petak i kokoške, one živine, za supu. I onda

Slika 1. Kuvarica i pomoćnik okićeni ružmarinom šezdesetih godina 20. stoljeća u Nikincima. Fotografija u vlasništvu Mirka Paulića.

¹⁶ Glazbeni repertoar, koji je popratio određene običaje tijekom svadbe, detaljno je razmatran u radu D. Čaćić, koji je dobrim dijelom posvećen upravo glazbenom izričaju tijekom svadbe u Golubicima (usp. 2017).

se u petak to nosilo u pekaru uveče. U petak se to peče i u subotu se seče. Nije bilo kažem frižidera.

U Kukujevcima su žene dolazile u ispomoć da bi pripremile kolače dan prije svadbe:

Svekrva ili domaćica bi odredila i zadužila neke starije, odnosno iskusnije žene za glavne reduše kojima će biti podređene sve ostale. Tako isto i kod kuhanja, domaćin bi povjerio jednog glavnoga koji će imati nadzor nad svim ostalima, a kojega će trebati svi slušati. (ibid. 115-116)

Večer uoči vjenčanja

Večer prije vjenčanja održavala se momačka večer u *kafani* ili mladoženjinoj kući na kojoj je prisustvovao mladoženja i nekoliko njegovih prijatelja i rođaka uz pratnju muzike. Pojedini kazivači navode da djevojačka večer nije postojala, iako se prema nekim nedovoljno preciznim iskazima dalo naslutiti i da su se djevojke okupljale večer prije svadbe. Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice kazuje: *Sad se to u novije vreme radi. Ja sam imao momačko veče, šta ja znam. Ali ja ne znam da li su to stariji imali. Okupljalo se tako... pošto se u kući svadba spremala.* I u Kukujevcima se spominje da bi dan uoči svatova momak pozvao svoje prijatelje i djevojke iz *šora* k sebi na večeru, taj se sastanak nazivao *momačko veče* (ibid. 116). Katarina Vivod iz Hrtkovca kazuje: *Za njenu svadbu oni su imali zajedničku proslavu za sve mlade.*

Ivan Rakoš iz Rume također izdvaja običaj zajedničke djevojačke i momačke večeri pod nazivom *venčić*, koji je bio nešto poput malih svatova gdje bi se okupili svi najbliži, ali i oni koji su pomagali tog dana u pripremi hrane, odnosno *reduše*. Moglo bi se reći da je *venčić* na neki način bila i nagrada i prilika za odmor svima onima koji su pomagali u pripremi svadbe. Razlog zašto se ova večer zove *venčić* je kratka ceremonija tijekom večeri kada se na mladinu glavu stavljao cvjetni vjenčić koji je nosila najduže do ponoći. Skidanjem vjenčića s glave, mlada je označila kraj ove večeri i najavila početak sutrašnjeg slavlja. I Bernardo Lanc iz Rume potvrdio je D. Čaćić sastanak s nazivom *venčić*, no podatak koji on iznosi o svrhi izrade *venčića* je različit:

Mladi momci i devojke (mladini i mladoženjini najbliži rođaci i prijatelji), pravili su veselje, a usput su pomagali ukućanima i pravili venac koji će se sutradan okačiti na kapiju mladoženjine kuće. (2017, 25)

U Hrtkovicima se u ranijem razdoblju vjerojatno održavao *venčić*: Jelena Kalac kazuje da je to bilo u vrijeme njezine svekrve: *Ona je imala neko cveće jako lepo, a ostalim kazivačima ovaj običaj nije poznat.*

Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice kazuje da se spremalo taj dan u mladoženjinoj kući, iznosio se i namještaj iz kuće, ako se svadba održavala u domu mladoženje, kako bi se oslobodilo što više prostora za stolove i goste. Večer prije svadbenog slavlja postojao je i običaj *nošenja večere mladi*. Klali su se prasići, pravio se paprikaš od iznutrica kao jelo koje se služilo mladoj i njezinim ukućanima. Pazilo se da tanjur bude pun do vrha da se ne vidi ništa bijeloga, kako mlada *ne bi bila bleđa, anemična*.

Dubravka Čaćić spominje taj sastanak i u Golubincima, a večeru mladoj donosi *vojvoda i vojvodinica, bašnica i baša i deveri*:

Donosi se pečeno pile, torta, vojvodinica nosi mladin veo, buket, cipele, rukavice i venčanicu. Pratioci večere, muškarci, od mladinih roditelja dobijaju košulju i kravatu koju će sutra obući za svadbu. Darovi se primaju uz pesmu i veselje, a posebno smeh i doskočice izazivaju gosti, koji u kuću buduće mlade dolaze preobučeni u odeću suprotnu od svog prirodnog pola, takozvani „krtani“ ili „krtane“. Te večeri „krtanima“ su dopuštene slobodnije primedbe i pesme, na opšti smeh i veselje, a pri rastanku u kasno doba noći, pevane su pesme, koje govore o odlasku devojke iz roditeljske kuće, o žalosti brata što mu odlazi sestra, takozvani svatovci. (2017, 25-26)

Spomenute darove je za mladu kupovao svekar (vjenčanica, obuća i rukavice) a svekrva buket i vijenac (ibid. 23). Obveza da svekrva donosi budućoj snahi na dar vjenčanu odjeću i obuću potvrđena je i u Srijemskoj Mitrovici, ali još nakon zaruka:

... uvek je bilo da svekrva kupuje venčanicu. I dan danas se taj običaj zadržao. Sad roditelji muževi kupuju venčanicu. (...) To se pre donosilo kod mlade, posle zaruka, gotova venčаница. Pošto se mlada presvlačila posle ponoći. I sad se presvlači. To se šilo. To je isto svekar, to ništa nisu mladini. (Ivan Barat)

U Kukujevcima se još nedugo nakon prosidbe odredio *dan kad će biti tkz. peškiri, a to je negdi prid same svatove* (Šorgić 2009, 111). Djevojka je za tu prigodu trebala pripremiti veći broj *peškira*, njih 10-15 pa čak i 20, ovisno o finansijskim mogućnostima svoje obitelji. Po njih su u povorci trebali ići svekar, svekrva, *čaja, stari svat, diveri, diveruše*, mladićev brat i sestra ili više njih, pucač jastukom, ali i jedan ili dva svirača, u to vrijeme najčešće gajdaša, te je cijela prigoda nalikovala malim svatovima. Kretalo se u četiri ili pet sati a u djevojčinoj kući ih je dočekala večera, kolači i piće te se slavilo uz glazbu, pjevanje i šale. *Peškiri* su čekali goste obješeni po prozorima i uzicama, a čitav je događaj pratilo i susjedstvo (usp. ibid. 111-113).

Tijek svadbe

Nakon svih obavljenih priprema uslijedio je dan svadbe. Iako se većinom radilo o samo jednom danu, on je bio ispunjen različitim običajima koje prikazujemo u nekoliko tematskih cjelina: priprema mladenaca za svadbu, okupljanje svatova, odlazak po mladu, vjenčanje, svadbena povorka, dolazak u mladoženjin dom i svadbeni pir.

Priprema mladenaca za svadbu

Kazivači navode kako obrednog brijanja i kupanja nije bilo, dok Dubravka Čačić naglašava kako je u Golubincima mladenka rano ujutro *pristupila ritualnom kupanju kako bi imala zdrave potomke, jer u brak ulazi čista i nevina* (2017, 30). Mlada se odijevala uz pomoć majke, sestre ili prijateljice, odnosno djevuše, dok se mladoženja uglavnom odijevao samostalno. Katarina Vivod i Katarina Šnajder Deak iz Nikinaca navode da je mlada na frizuru odlazila kod frizerke, dok je ranije običaj bio frizuru raditi kod kuće. U Golubincima su mladoj u odijevanju pomagale njezine prijateljice, a ako ne bi bile u tome vješte, to je činila mlada žena iz obitelji (ibid.).

Na svadbu je mladoženja nosio tamno odijelo, a mlada bijelu kupljenu ili posebno skrojenu dugačku haljinu (Slika 2). Evica Španović iz Srijemske Mitrovice kazuje da je vjenčanicu dobila od svoje majke, dok je prema Ivanu Baratu svekrva bila obvezana kupiti haljinu. I u Golubincima je navedeno da su mladoženjini roditelji dužni darivati vjenčanu opremu mladoj (ibid. 25). Paškaj Prelić iz Nikinaca kazuje da se to određivalo prema mogućnostima obiju obitelji. Mladoženja prije samog vjenčanja nije smio vidjeti vjenčanicu budući da se to smatralo nesrećom.

Osim haljine, mlada je nosila i buket sezonskog cvijeća te na glavi vjenčić od umjetnog cvijeća ili krunu, prozirni veo ili *šlajer* od tila preko lica koji je dignula poslije vjenčanja. U Golubincima se spominju *šlajer*, *riš* (nabrani dio šlajera na mjestu gdje će se staviti vijenac) i *venac* (ibid. 30).

Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice smatra da je *šlajer* bio veo kojim se pokrivalo lice, a u obitelji Šnajder iz Nikinaca naglašavaju da je u toj funkciji bio veo, dok je *šlajer* označavao i po nekoliko metara dugu tkaninu koja je padala na leđa mlade pa sve do poda, a koju su po potrebi na samoj ceremoniji vjenčanja nosile djevojčice iz obitelji. Na svadbenu ruho nisu se stavljali nikakvi posebni predmeti i oznake za sreću ili zaštitu, no mlada je mogla nositi nakit dobiven ili u mirazu ili kao dar povodom zaruka, prema Mariji Salač iz Hrtkovaca. Običaj je bio da se mlada u ponoć presvuče u redovno građansko ruho kako bi označila da više nije mladenka već udana žena.

Okupljanje svatova

Svatovi mlade su se okupljali u njezinom domu, a mladoženjini u njegovom, a tako je bilo i u Golubincima (ibid. 27). Okupljalo se od ranog jutra pa sve do odlaska po mladu netom prije vjenčanja. Ivan Rakoš iz Rume navodi da nije bilo grupnog odlaska po mladu koja nije bila iz mladićevog mjesta, već se nju dovodilo svatovima. Vrijeme okupljanja je ovisilo o udaljenosti od crkve, općine i mladine kuće te o terminu vjenčanja. Paškaj Prelić iz Nikinaca navodi da je to uglavnom bilo

Slika 2. Mladenci vjenčani 1941. godine u Srijemskoj Mitrovici. Fotografija u vlasništvu Ivana Barata.

oko deset sati ujutro, a da se ceremonija vjenčanja odvijala u ranijim popodnevним satima. Često je u obje kuće bila pripremljena zakuska koja je kod mlade ipak bila nešto skromnija te najčešće nije uključivala muziku. Goste su dočekivale *deveruše* koje su im prodavale grančice ružmarina (Slika 3), a u novije vrijeme prema kazivanju Marije Salač iz Hrtkovaca i *ružice*, koje su pričvršćivale na odjeću. U Kukujevcima svatove dočekuju prvo *krtani* i *ređuše*, a obavezno je tu i *čauš* bez kojega ništa nije moglo započeti. Domaćinov šešir bio je okićen zreloom crvenom paprikom *radi mode i običaja*, dok je mladoženja na svom šeširu imao ružmarine postavljene u križ, ostali muškarci su na šeširima imali zataknuo fazansko pero, a *kumove*, *čaju*, *divere* i tamburaše svekrva je okitila peškirimama (usp. Šorgić 2009, 116, 118-119).

U Golubincima su na kapiji stajale dvije mladoženjine sestre *kranclе*, koje su svakog gosta kitile bijelim platnom okićenim ružmarinom, koji su im za to platili, a taj novac *kranclе* kasnije daruju mladencima, od kojih za uzvrat dobivaju neki dar ili novac koji na kraju međusobno podijele. Posebno su se dočekivali *vojvoda* i *vojvodinica* uz pjesmu (Čaćić 2017, 27).

Oba okupljanja bila su popraćena i plesom, najčešće kolima, koje spominju kazivači iz Hrtkovaca i Rume. Nakon okupljanja, mladoženjini uzvanici ponekad su prvo išli po glavnog svadbenog časnika – *kuma*. Ukoliko nije živio daleko, po kuma se odlazilo uz pratnju svirača, Radojka Kovačević i Marija Salač iz Hrtkovaca dodaju da se najčešće išlo pješice, a Ivan Rakoš iz Rume napominje: ... *ako nije daleko bio sa kolima, konjima jer nije bilo nekada auta. Posle je to već bilo, ali ako je kum bio blizu i peške se išlo po njega* te dodaje da je bio običaj da *kum* i njegovi ukućani povorku

Slika 3. *Deveruše dočekuju goste s ružmarinom ispred mladoženjine kuće 1983. godine u Hrtkovcima. Fotografija u vlasništvu Marije Salač.*

dočekaju s malom zakuskom u dvorištu. Katarina Vivod iz Nikinaca, Vesna Viučić i Marija Salač iz Hrtkovaca spominju i odlazak po mladinog *kuma*. Po *kuma* se odlazilo i u Golubincima (ibid. 28) i Kukujevcima, gdje se također napominje da su išli u pratnji svirača, a išlo se i po *staroga svata*; obojica su ih dočekali s jelom i pićem, a nakon nekoliko odigranih kola i pjesmama svi su zajedno odlazili u mladoženjin dom (Šorgić 2009, 119). Specifično je za Kukujevce da su svatovi prije toga išli u mladin dom radi oblačenja mlade, kada su se održali i svi običaji u njenom domu prije vjenčanja, s mladom je ostao jedan *diver*, a ostali svatovi su se vratili u mladoženjin dom, da bi se iz oba doma svatovi odvojeno u dogovoreno vrijeme skupili ispred crkve (usp. ibid. 118-119). Nakon što je stigao *kum* u mladoženjin dom, i u Golubincima i Kukujevcima svatovi su doručkovali prije odlaska po mladu. Po dolasku *kumova* u mladoženjin dom povorka je krenula prema mladinom domu.

Odlazak po mladu, lažna mlada i kupovina mlade

Kada su se svi mladoženjini svatovi okupili, došlo je vrijeme za odlazak po mladu i početak svadbene ceremonije.

Pri dolasku u njenu kuću, izvodila se *lažna mlada*, uglavnom muškarac odjeven u vjenčanicu ili nešto slično njoj, iako su kao mogućnost spomenute i starije žene (Ivan Barat, Srijemska Mitrovica i Marija Salač, Hrtkovci), ali i mlade (Paškalj Prelić, Nikinci). Važno je bilo da je osoba koja se prerušava u mladu sklona izvođenju šala, jer je šala bila svrha ovog običaja:

Uglavnom muškarac. Mislím ako ženska bude... Ženska k'o ženska. Interesantno da bude. Možeš da neku babu obučeš. Ali ako muškarac bude... Kad se vjenčanica obuče, pa dekolte... A ono grudi su maljave. Pa to je šou. (...) Da bi se svatovi malo razveselili. (Ivan Barat, Srijemska Mitrovica)

Izvođenje lažne mlade prakticira se i u Kukujevcima (ibid. 118) i u Golubincima, a prema D. Čaćić je cilj izvođenja „lažne mlade“ zaštita prave neveste od uroka i zlih misli, koje mogu biti upućene od zavidnih ljudi (2017, 30).

Drugi važan običaj bila je *kupovina mlade*, zastupljen na čitavom području (usp. ibid. 31; Šorgić 2009, 118). Ona se vršila cjenkanjem i bila je simboličnog karaktera, a katkad i unaprijed dogovorena (Anica Blažić, Hrtkovci i Ivan Barat, Srijemska Mitrovica). Mladu je *prodavao* njen brat ili drugi mlađi muški rođak, a *kupovao* djever, koji ju je nakon kupovine preuzeo i vodio na vjenčanje. Nakon preuzimanja mlade u Golubincima mladoženja je okreće tri puta oko ruke, što je znak njegovoga prihvatanja mlade te da ona sada pripada njemu. Potom se iznosio poseban štap zvan *tačka*, dugačak štap na kojem su bili obješeni darovi za mladu i mladoženju: pletene čarape, *papuče* (natikače) za mladu i mladoženju na čijem vrhu je bila zabodena jabuka kao simbol nevinosti, zdravlja i čistote mladenaca, prema riječima Slavice Kovačević iz Golubinaca. „Tačku“ s određenim darovima preuzima *vojvoda*, dok *vojvodinica* dobiva tanjur, pileći batak i perušku (Čaćić 2017, 31).

Ovak običaj spominje i Ivan Barat, ali u Slankamenu, odakle je njegova žena. Kad se odlazilo po nju na dan njihovoga vjenčanja taj se običaj izvodio:

Tamo su za mladoženju pripremali tačku. To je štap, mi inače ta duga drva zovemo tačka, s tim tačkama se mlate orasi i šljive i dudovi. Neko jako drvo mora biti da ti ne pukne. I da se može staviti, da možeš napraviti venac. Nama je od prvog sina sve spremno, stoji za drugog sina i ćerku. Čeka. E sad ta tačka, okiti se peškir. I nju se veže za mladoženju. I sad se veže šešir, papuče... jer će odmah pod papuče haha. To je bilo kad sam ja došao po nju. Kolima se išlo, autima. Pa se to nosi za mladoženju. Šta se još veže? Možda čarape. Ja sam dobio papuče i taj peškir, ja ne znam više uopće... To je bilo dugačko i teško. Šta su još stavljali? Pa znali su uhvatit petla pa ga vezati na tačku. Pa kao odma donesu petla mladoženji. U kuću donesu petla. To mi nije jasno zašto. To je bilo čisto šala, tako...

Dodaje da je taj običaj bio poznat po selima, no ne navodi o kojim se selima radi, osim spomenutog osobnog iskustva iz Slankamena.

Anica Blažić iz Hrtkovaca je navela jedan sličan običaj koji se izvodio tijekom izvođenja *lažne mlade* i *kupovine mlade*. Za to vrijeme, spretni muškarci bi u dvorištu lovili pijetlove koje bi privezali na kolce i sl. (Slika 4), s kojima bi kasnije plesali i uveseljavali svatove u povorci.

Slika 4. Svatovi s ulovljenim pijetlovima u dvorištu mladenkine kuće, oko 1985. godine u Hrtkovcima. Fotografija u vlasništvu Anice Blažić.

Nakon što je mladu brat izveo iz kuće i predao *deveru*, prije odlaska na vjenčanje, slijedio je blagoslov od roditelja, no posebnih običaja opraštanja od mlade nije bilo: *Rekli su joj sretno i tako... Ništa posebno da svi čuju. (...) Praktički se opraštala od kuće. Uglavnom je tu otac bio mekši. Više je plakao nego majka*, prema riječima Paškalja Prelića iz Nikinaca.

Nakon blagoslova, povorka je odlazila na vjenčanje. Ivan Rakoš iz Rume navodi pjesmu koja se pjevala kad su svatovi kretali na vjenčanje:

Kad mlada treba da ide, da se penje u kola, pevala se pesma „Metla mlada nogu na potegu, pa sve više neću, a na kuma namiguje da se kola kreću“. Znači kao neće, a sve kumu namiguje da se kreće... to je bila prava pesma za mladu. Mlada kobajagi kao ne, ne, ne, ali mora da ide, gotovo je.

I u Golubincima se pjevala ova pjesma i još neke druge pjesme kad je povorka krenula prema crkvi (ibid. 31-32).

U mladinoj su kući ponekad ostajali stariji članovi obitelji ili roditelji u žalosti zbog odlaska kćeri iz kuće koji su se nazivali *povođani* te se priključili slavlju tek kasnije navečer (ibid. 33). Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice spomenuo je da nekad roditelji mlade nisu išli u crkvu, no danas idu svi svatovi.

Anica Blažić navodi kako se pazilo da se mlada ne okrene prilikom odlaska iz kuće, no ne daje objašnjenje ovog običaja, što je potvrđeno i u Golubincima s objašnjenjem da se ne bi vratila u svoju kuću, gdje se još ističe da je mlada ovom prigodom darivala glavne svatovske časnike, a najljepšu košulju *deveru* koji je prati na vjenčanje (ibid. 32).

Vjenčanje

Svadbena ceremonija se održavala odvojeno u crkvi i općini, ali najčešće isti dan. Prije Drugoga svjetskog rata vjenčanja su se održavala samo u crkvi. Prvo se išlo na vjenčanje u općinu a potom u crkvu, jedino je Paškalg Prelić napomenuo da je ponekad moglo biti i obrnuto. Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice navodi i mogućnost da se općinsko vjenčanje obavi samo u prisutnosti mladenaca i kumova kao svjedoka. Ivan Rakoš iz Rume navodi kako su postojali i slučajevi da se vjenčanje kod matičara obavljalo dan prije vjenčanja u crkvi. Budući da je ponekad bilo nekoliko vjenčanja na isti dan, termin nije bio strogo određen, vremenski okvir je bio između 11 i 17 sati. Ukoliko su mladenci bili iz različitih mjesta, vjenčanje se obavlja u mladinoj župi. Svećenika je plaćao *kum* koji je snosio troškove vjenčanja i imao posebnu ulogu i čast na vjenčanju. Ivan Barat navodi običaj pri kojem bi svekrva prostirala bijelo platno do ulaznih vrata u crkvu. Sličan običaj prostiranja bijelog platna spominje se kasnije u Golubincima, ali pred ulaznim vratima mladoženjinog doma (ibid. 38). Dok su se misa i ceremonija vjenčanja održavali u crkvi, ostatak svatova je sa sviračima ispred crkve iščekivao mladence. Ivan Rakoš iz Rume pak napominje kako za vrijeme trajanja ceremonije vjenčanja svirači ispred crkve u pravilu nisu svirali. U Kukujevcima su svatove pred crkvom dočekali *krtani* i nudili ih pićem (Šorgić 2009, 119).

D. Čaćić opisuje kojim se redosljedom u Golubincima održavalo vjenčanje u općini i crkvi:

Obavezan čin venčanja, u matičnom odeljenju mesne kancelarije je prethodio činu sklapanja braka u crkvi. Za vreme opštinskog sklapanja braka, na kojem su prisustvovali rođaci, muzika je napolju zabavljala ostale svatove svirajući raznorazna kola i ostale vesele pesme sa ljubavnom tematikom. Posle sklapanja

nja braka pred matičarem (nakon potpisivanja u matičnu knjigu venčanih i stavljanja burme), prilikom izlaska iz Mesne zajednice, mladence je dočekivalo veselo podvikivanje svatova, opominjao se kum da prospe sitan novac pred posmatrače, uzvicima „Kec, kume“. Svatovi ispred Mesne zajednice igraju Sremačko kolo. Posle veselja, sledio je odlazak u crkvu. (...) Posle čestitanja i kratkog veselja ispred crkve, sledi običaj bacanja bidermajera. Devojke, koje se još nisu udale, staju iza mlade, koja prebacuje bidermajer preko glave. Smatralo se da će, ona devojka koja uhvati cveće, biti sledeća udavača. (2017, 33-34)

Slični su bili običaji i u ostalim srijemskim lokalitetima. Po završetku obreda, vjenčani je par izlazio iz crkve pozdraviti okupljene. Uz ovaj trenutak povezan je običaj bacanja buketa koji je mlada preko glave bacala okupljenim neudanim djevojkama. Pred crkvom je kum bacao sitne novce uz uzvik „Kec kume“, a to je ponekad činio i u povorci. Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice napominje da se to uzvikivalo pred općinom, u slučaju da se: *venčalo samo u opštini, ako se posle građanskog venčalo i u crkvi, onda po izlazu iz crkve jer se ovo venčanje smatralo pravim venčanjem.*

Osim bacanja sitnog novca, kuma je uz kuma bacala slatkiše, prema kazivanju Marije Salač iz Hrtkovaca.

Nakon sklapanja braka i razmjene vjenčanih prstena ili „burmi“, ponekad se odlazilo na grupno fotografiranje kako bi se obilježio ovaj važan dan (Slika 5). Potom je svadbena povorka kretala prema mladoženjinoj kući, odnosno *sali*, gdje je bio organiziran svadbeni pir.

Svadbena povorka

Kad se odlazilo po mladu u Golubincima se povorka kretala pješice ako je mlada iz sela:

Slika 5. Grupna fotografija svatova 1927. godine u Srijemskoj Mitrovici. Fotografija u vlasništvu Ivana Barata.

... a ako je iz drugog mesta, išlo se *fjakerima* i *zaprežnim kolima*. Ako se *pešaćilo* povorka se *formirala* prema određenom redosledu: na čelu su *deca*, potom *madoženja* kojeg vodi glavna *krancla* sa *mladine* strane, *kumovi*, *stari svat*, *vojvoda*, *baša* pa *ostali svatovi*. Povorka je išla *sredinom puta*, *trudeći se* da *pevanjem odgovarajućih pesama stave do znanja prolaznicima ko se ženi*. *Pred kućom buduće snaje pevali su se svatovci*. (ibid. 29)¹⁷

Od kazivača jedino se Nikola Šnajder iz Nikinaca osvrnuo na redosljed svatova u povorci ovom prigodom: *Napred idu kumovi i mladoženja kad idu po mladu. Deveruša je vodila mladoženju. Na početku kad idu po mladu napred ide mladoženja.*

Uloga *devera* je bila voditi mladu u povorci od njezine kuće na vjenčanje u crkvu gdje ju je predavao mladoženji. Prema kazivanjima Nikole Šnajdera iz Nikinaca i Ivana Barata iz Srijemske Mitrovice tu je funkciju vršio mladoženjin *dever*, no Paškalj Prelić iz Nikinaca i kazivačice iz Hrtkovaca navode da je mladu na vjenčanje vodio njezin *dever* dok iz ostalih kazivanja nije jasno o kojem se djeveru točno radi. Ivan Rakoš iz Rume kazuje:

Nekad kad smo peške išli iz Brega odavde u crkvu. (...) To je trajalo odavde do onda jedno sat vremena. E onda se tu usput i grlilo i pevalo, veselilo bilo, šta ja znam. A mladenka i mladoženja su išli, onda posle toga kumovi, tamburaši, muzika i ovi sa ostalim narodom. Polako su išli, svirali, veselili, pevali...

U Kukujevcima su svi glavni svatovi bili okićeni *peškirima*, a *čauš*, *domaćinski kočijaš*, *kumovski* i *starosvatski kočijaš* nose još i čturu (usp. Šorgić 2009, 116, 118).

Vozila i konji su bili ukrašeni *peškirima* u svim lokalitetima, ali i *čebadima*, posebnim tkaninama, koje spominje Ivan Kovačić iz Srijemske Mitrovice, a Ivan Barat dodaje: *Tkali su se posebni peškiri za konje. Da budu dugački. I kola su se isto okitila. A slušao sam da se zimi i sanjkama moglo ići.*

Svadbena povorka koja je pratila tijek i kretanje svadbe nakon vjenčanja kretala se pješice laganim hodom ili kolima, *fjakerima* i *saonicama* zimi prije raširene upotrebe automobila. Na čelu se nalazio kum s mladencima, a zatim su ih slijedili svi ostali. Kretali su se uz pratnju muzike te su putem nazdravljali s promatračima ili ih častili pićem (Slika 6). Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice spominje i *belova* koji je predvodio povorku .

I u Golubincima se promatrači svatova nude pićem. Ispred kolone svatova: *idu reduše i poslužitelji čisteći put ispred mladenaca, kako bi im sve prepreke bile uklonjene u budućem zajedničkom životu* (Ćaćić 2017, 33).¹⁸

Osim glazbe i pjevanja, većina kazivača kazuje da se nije stvarala galama vikanjem, predmetima ili pucnjavom. Povorka je ipak bila glasna. Ivan Barat ipak napominje: *Iju-ju... To se podvikuje*. Nikola Šnajder iz Nikinaca potvrđuje: *Pa bilo je, nije*

¹⁷ Kazivačima nije postavljeno pitanje o formiranju povorke ovom prigodom, a ni oni samoinicijativno o tome nisu govorili.

¹⁸ Bilo je i drugih magijskih postupaka zaštite: *Prilikom svadbene ceremonije, pribegavalo se magijskim zaštitama: mlada bi dunula pero sa svog dlana, kako bi bila laka na nogama, bacila iglu u travu dok je prilazila crkvi govoreći „kako ja tebe našla tako i našla put nazad“, nosila ispod odeće crvenu traku – „pantljiku“, kao zaštitu od uroka.*

Slika 6. Svadbena povorka kreće od mladenkine kuće oko 1985. godine u Hrtkocima. Fotografija u vlasništvu Anice Blažić.

bilo posebne buke ali je bilo vikanja ovih koji su bili u povorci. Pevali, derali se, dobacivali ovima što posmatraju. Ivan Rakoš iz Rume također kazuje:

Pa je bilo je vike, slabo se pucalo. Nije se pucalo. Bilo je vike, dreke. Ti što pevaju i te pesme... „Ej Mitroučani, jabuke vam gorke, Rumljani vam odvode devojke“ i tako vamo-tamo. Bilo je tih pesama i provociranja.

Spominje i druge pjesme koje su se u povorci pjevale:

„Devojaka više nema“, pevao se taj bečarac naš čuveni sremački, pa i slavonski. Isti je to bečarac. „Tri metara somota“ isto, ali se tad nije zvalo tako. Išlo je „Maramica od sica, mene voli curica“ Sad su tu pesmu preoblikovali malo. Bilo je jako lepih pesama. (...) Nekad su se svatovi obavili sa 25 ili 26 pesama, celi svatovi. Jedna pesma se sigurno 10 puta svirala.

Pjesme koje su se pjevale u povorci u Golubincima navodi i D. Čaćić (usp. ibid. 33, 35).

Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice kazuje o kretanju povorke: *Uglavnom glavnim putem. Mislim da se vidi. Al se vraćalo drugim putem. To je isto neka vradžbina bila. I dan danas kolima ne idu istim putem. I u Golubincima je zabilježeno da je to poželjno: Pri povratku svatova nastojalo se, ako je moguće, da kolona ne ide istim putem kako bi se mlada nevesta zavarala, izgubila put do roditeljske kuće i ostala u novoj (ibid. 35).*

Povratak u mladin dom nakon vjenčanja u Kukujevcima

Tijek svadbe u Kukujevcima nije bio isti kao u ostalim lokalitetima. Kako je već spomenuto, svatovi su prvo odlazili u mladin dom, gdje su održani svi karakteristični običaji koji prethode odlasku na vjenčanje, s tom razlikom da su se ovdje svatovi vraćali u mladoženjin dom, a uz mladu je ostao jedan *diver*. Svatovi su se odvojeno

sastali pred crkvom. Potom su svi svatovi odlazili u mladin dom nakon vjenčanja, gdje su ih dočekali *krtani* s pićem, dok su *reduše* postavile korito s vodom pred prag kuće i svaki je mladoženjin svat morao prijeći preko korita koje je simboliziralo most, s tim da su glavni svatovi, počevši od kuma nadalje, morali platiti više za mostarinu. Taj su novac *reduše* podijelile međusobno, kao što su učinile i djevojke koje su kitile svatove novcem koji su za to dobile. Svatovi su sjedili za stolom određenim redoslijedom prema svadbenoj hijerarhiji, mladini nasuprot mladoženjinih svatova. Nakon svečanog objeda (koji se sastojao od juhe, kuhanog mesa, sarme, pečenog mesa i raznih salata) mladine *druge* i njezine rođakinje počele bi *pivat čašu*. To je običaj da se svatovima nudi vino u čašama, prvu bi čašu stavili pred *kumu* i djevojke bi pritom zapjevale: *pij tu čašu mili kume na vama je red, čaša vaša, dika naša, bud' te veseli*, i redom bi se to ponavljalo s ostalim časnicima. Svaki svat, kome je *pivana čaša* ostavi neku svotu novca, glavni svati ostave najviše, a djevojke taj novac podijele među sobom. Za to vrijeme se spremaju poći iz mladoženjinog doma njegovi *krtani* i *reduše*. Dočekao ih je *čauš* sa svircima i pjesmom, domaćini počaste prijatelje i prikazivao se dar od strane mladine rodbine, *čauš* je stao na stolicu ispred mladenaca i prikazivao je darove redom počevši od mladinih *kumova*. *Kumovi*, a potom i ostali darovani, uzvratili su dar *lipom svotom novca*. Potom su svatovi krenuli prema mladoženjinom domu. Prije odlaska mladenci su primili *kumov* blagoslov, koji se obavljao posebnim obredom, nakon kojega se mlada uhvatila jednim prstom o mladoženjinu ruku i ispod njegove se ruke triput okrenula oko svoje osi i prva krenula prema izlazu držeći se za njegovu ruku. Povorka je bila poredana na sljedeći način: prvo djeca, pa mladenci, iza njih mladina rodbina (uz obrazloženje da su oni prvi koji će se pozdraviti od mlade i vratiti se sad već njenom bivšem domu), zadnji su bili *kum*,

Slika 7. Reduše i korito s lutkom pred kućom mladoženje 2005. godine u Hrtkocima. Fotografija u vlasništvu Anice Blažić.

stari svat i njihovi kočijaši, a ispred svirača išao je *čauš*, domaćin sa svojim *diverima*, *andebulama* i kočijašem. *Andebule* su bile mlade snaše (usp. Šorgić 2009, 118-123).

Dolazak u mladoženjin dom

Po dolasku svatova u mladoženjin dom, ili kasnije u *salu*, dočekivala ih je svekrva ili oba mladoženjina roditelja. Mladenci su pri dolasku u novi dom trebali prijeći korito napunjeno vodom koje je bilo postavljeno na ulazu u dvorište ili kuću, a koje je predstavljalo Dunav prema kazivanju Ivana Kovačića iz Srijemske Mitrovice. Korito su čuvale najčešće *kuvarice* s velikim kuhačama, ali i *deveri* kako navodi Paškalgj Prelić iz Nikinaca. *Reduše* ili *kuvarice* su punile korito vodom, preko kojega bi osim mladenaca prelazili i ostali svatovi i ubacivali novac koji bi dobile *reduše* kao svojevrsnu naknadu za njihovu pomoć i rad. Ivan Kovačić iz Srijemske Mitrovice navodi da su *reduše* kasnije s prikupljenim novcem plaćale muziku. Anica Blažić iz Hrtkovaca također poznaje varijantu ovog običaja u kojoj se u koritu osim vode nalazila i lutka (Slika 7). Bernardo Lanc iz Rume je D. Čačić kazivao da svatovi pri ulasku u kuću mladoženje preskaču korito s vodom, u koje ubacuju novčiće. Za mladu i mladoženju plaća kum, dok ostali svatovi sami plaćaju za sebe. Sakupljen novac dobivaju *reduše* (2017, 35). Ovaj je običaj u Rumi potvrdio i Ivan Rakoš. Prema Šorgiću, kako je već navedeno, taj se običaj po dolasku svatova iz crkve nakon vjenčanja izvodio pred mladnim domom (2009, 119-120).

U Golubincima se nije postavljalo korito pred prag kuće, već se ispred mladoženjinog doma u imućnijim kućama prostiralo bijelo platno, da mlada po njemu stupi u kuću čista. Svekrva je vodi po platnu do kuće i kućnog praga. Pri prvom ulasku u kuću pazilo se da mlada ne zapne ili stane na vjenčanicu, jer bi time uznemirila kućne duhove. Ponegdje je mladoženja prenio mladu preko kućnog praga, čime joj je dao na znanje da će on biti gazda u kući. Platno po kojem je mlada hodala, kasnije se koristilo za šivanje posteljine (Čačić 2017, 36). To potvrđuje i Ivan Barat za običaje u srijemskim selima, ali ne precizira u kojima.

Prije svatova dolazi *vojvoda* kako bi najavio dolazak mladenaca. *Vojvodinica* na kapiji razbija *tanjir* koji je dobila u mladinoj kući, batak i perušku predaje svekrvi, dok *vojvoda* unosi *tačku* i mijenja je za novu na kojoj se nalaze svekrvini darovi (*džemperi* i drugi odjevni kompleti). Štap je morao biti visoko podignut, kako bi što više uzvanika i promatrača vidjelo prikladnost darova. Potom oni izlaze pred svatove i zajedno s njima ulaze u mladoženjin dom. Na kapiji su mladence čekali roditelji mladoženje... *svekrva postavi pitanje*: „Šta nam mlada donosi u kuću?“ a očekivani odgovor glasi: „*Mir i Božiji blagoslov.*“ (ibid. 35). Mlada je pred kućnim pragom ili još pri silasku s kola darivala sve mladoženjine ukućane. I Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice govori o običaju razbijanja tanjura. Mladoženjina bi sestra, koja se nazivala *vojvodinica*, u jednoj ruci držala tanjur, a u drugoj žlicu kojom bi lupala o njega te bi taj tanjur prilikom njihovog dolaska razbila. Važno je naglasiti da kazivač ovaj običaj vezuje uz okolna sela, a ne samu Srijemsku Mitrovicu, dok ostalim kazivačima ovaj običaj nije poznat.

Potom bi mladoj na ulazu u dvorište uručili maleno dijete iz obitelji na čitavom istraženom području (Slika 8). Ona ga je morala tri puta podignuti kako bi osigurala svoj kasniji porod. Najčešće se radilo o muškom djetetu koje se nazivalo *nakon(j)če* (Srijemska Mitrovica) ili *nakrilče* (Nikinci, Hrtkovci).¹⁹ Kazivačica Marija Salač iz Hrtkovaca navodi da se radilo o djetetu nekoga muškarca među mladoženjinim svatovima, dok Paškalj Prelić iz Nikinaca smatra da spol djeteta nije bio važan. Marija Molnar iz Hrtkovaca napominje kako je mlada darivala i to dijete, poklonom zapakiranim u vrećicu povezanu ukrasnom vrpcom. U Golubincima se mladoj dalo *nakrilče*, najmlađe muško dijete iz mladoženjine obitelji, koje ona također podiže tri puta u vis i daruje pripremljenim darom, da bi im brak bio blagoslovljen zdravim potomcima (ibid. 37). U Kukujevcima se ovaj običaj izvodio nakon što ju je mladoženja prenio preko praga, *kako bi i zvanično ona bila član obitelji*. Svekruva bi je posjela na stolac i dodala u krilo jedno od manje djece iz obitelji (po mogućnosti muško), ona je trebala podizati dijete, jer se vjerovalo da će djeca, ili barem prvorođeno dijete, biti istog spola kao i *nakrilče* (usp. 2009, 124). I Anica Blažić iz Hrtkovaca navodi izvođenje ovog običaja na stolcu.

I pojedini kazivači u Srijemskoj Mitrovici i Nikincima potvrđuju da je mladu preko praga ponekad prenosio mladoženja, a Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice naglašava da je mlada nakon prenošenja morala stati na mladoženjine noge. Razlog izvođenja ovog običaja kazivačima nije poznat. I u Golubincima je: *Ponegde je primenjan običaj da mladoženja prenese mladu preko kućnog praga, koje je označavalo da će mladoženja biti gazda u kući* (Čaćić 2017, 36). Našim kazivačima nije bio poznat običaj, kojega opisuje J. Šorgić u Kukujevcima, da je mlada bacala jabuku napunjenu novčićima preko svoje glave svatovima pri čemu su jabuku nastojali uhvatiti momci, jer se vjerovalo da će se prvi oženiti onaj tko ju uhvati: *Kad bi mlada bacila*

Slika 8. Mlada drži nakrilče u dvorištu mladoženjine kuće 1983. godine u Hrtkovcima.

Fotografija u vlasništvu Marije Salač.

¹⁹ U Rumi nije ovo pitanje bilo posebno postavljeno, a sam kazivač kad se razgovaralo o običajima ispred mladoženjinog doma nije taj podatak spomenuo. Razlog tome može biti i u činjenici da je kontrolno istraživanje u ovome mjestu bilo vremeski ograničeno.

jabuku pozdravila se sa svojom rodbinom, koja je potom odlazila kući (usp. 2009, 123). Ovaj je običaj sličan običaju bacanja buketa, što je vjerojatno novija varijanta ovoga po svoj prilici starijega običaja.²⁰

Kazivačice iz Hrtkovaca navode da je postojao običaj da prilikom dočeka mladenaca svekrva mladenki daje sito sa žitom ili kukuruzom, odnosno s bombonima, kojeg je potom bacala na krov. Važno je bilo da ne padne s krova kako bi se mlada zadržala u kući, prema kazivanjima iz Hrtkovaca. Marija Salač kazuje: *Ako se skotrlja kažeš jao loše je. Mlada neće se zadržati u kući. Mora da ostane*; također potvrđuje da mladoženjina majka pri dočeku mladencima u usta stavlja bombon ili neku drugu slasticu da im *život bude sladak*. Ivan Rakoš potvrđuje da je svekrva dočekala mladu i u Rumi sa sitom u kojemu je žito i riža.

Pir

Nakon ulaska u mladoženjinu kuću ili kasnije u *salu* slijedilo je svadbena slavlje ili pir. Na čelu stola sjedili su mladenci s kumovima, a ostatak uzvanika nije se držao posebnog rasporeda sjedenja, osim što je često uža obitelj sjedila bliže mladencima i kumovima. Stolovi su bili ukrašeni bijelim stolnjacima, cvijećem i svećanim tanjuri- ma koji su se ponekad i posuđivali od susjeda i rodbine, budući da većina nije imala toliko posuđa u svom kućanstvu.

Nakon ulaska svatova u mladoženjin dom, u Kukujevcima *čauš* sa sviračima i dijelom svatova odlazi po *kravalj* i *korpu* kod *kuma* i *starog svata* koji su ih trebali pripremiti kao svadbeni dar mladencima. *Kravalj* se sastojao od kolača ili torte i boce vina s *drenkovom* granom s četiri ili barem tri kraka povezane konopcem i zabode- nim jabukama, ukrašene licitarskim kolačima, dok je u korpi bilo pečeno prase, a oko njega kolači; korpa je bila pokrivena vezenim svećanim *peškirom*. Po riječima autora: *Taj običaj postojao je sve dotle dok nisu došli partizani komunisti* (usp. ibid. 126). Našim kazivačima ovaj običaj nije poznat.

Prije večere je u Kukujevcima bila obavezna molitva koju je započeo *kum*, a potom bi uslijedila hrvatska himna (ibid. 128). Svadbena večera je uključivala nekoliko sljedova (Slika 9). Na početku večere se posluživala *supa* ili bistra juha, zatim kuhano meso i sosovi, jedan s rajčicom, a drugi bijeli s koprom, potom pečena svinjetina s krumpirima, te sarma i punjena paprika. Za desert su se pripremili suhi, sitni kolači, te oblatne i pite prema kazivanju Kristine Šnajder Deak iz Nikinaca, dok je glavna torta bila napravljena na nekoliko katova običnog biskvita s kremom od maslaca i s džemom.

Običaj je bio i da gosti donesu svoje torte, iako to nije bila obaveza već mogućnost. Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice precizira:

Njemačke prance, pa vanilice, gužvare, šapice... Bilo je dosta Nemaca i Čeha. Al šta je bilo ono žuto testo. Pa kuglice su se spojile u breskvice. Pa sok onaj neki, ekstrakt. Pa se umoči s jedne strane u žuto, s druge u crveno. Bude malo veća

²⁰ Nikola Šnajder iz Nikinaca spominje korištenje jabuke jedino u pravoslavnom običaju prilikom kojeg bi mladoženja gađao jabuku puškom ili pištoljem kako bi pokazao svoju vještinu. Ostali ispitani kazivači ne poznaju običaje vezane uz jabuku.

*Slika 9. Svadbeni objed u staroj sali „Kod Šamova“
šezdesetih godina 20. stoljeća u Nikincima.
Fotografija u vlasništvu Mirka Paulića.*

*loptica. (...) Torte su se pravile od žutog testa. Što veće, što deblje da budu. Se-
klo se testo. Mazalo se dal margarin il puter. Dosta se pravio puter. Pa se puter
mazao između tog žutog testa. Pa se okolo špricalo oni špricevi.*

Također naglašava da su čorbe ili guste juhe jelo pravoslavnih svadbi, te da se kod hrvatskog i katoličkog stanovništva javljaju tek u kasnije vrijeme.

Ivan Rakoš iz Rume opisuje svadbenu večeru:

*Ručak nije mogao da počne dok se ne izmoli Oče naš. Kum ustaje i „U ime Oca
i Sina“, izmoli se Oče naš i onda tek kreće sa ručkom. Muzika staje, nema više
ni sviranja znači. Svi zajedno jedu. Supa obavezno, prava supa, seljačka, naša
pa posle kuvano meso, sos, pa posle toga tek onda ide pečenje. E kad se to sve
obavi onda idu kolači sitni kolači, ne torta nego sitni kolači. E to je kod nas.
Muzika svira kad kuvari iznesu kolače, onda bude šta kum kaže.*

Spominje nadalje jedno omiljeno svadbeno jelo koje se posluživalo u kasnim satima nakon plesa s mladom:

*Kad se završio taj valcer, kuvarice su jedva dočekale. Nosi se ručak – pohovana
teletina, to je bio običaj. To je bilo samo krto meso, pohovano, teletina lepa, to
nema ko nije jeo. Od salate se nosi obično kupus salata i sve, postavili su nove
tanjire, sudove. E tu je bio jedan specijalitet što nisam u drugim svatovima vi-
dio nego samo tu kod nas, u Bregu. Znači pohovana, mlada teletina, ne matora
junetina, nego sve mlado. To se topi u ustima, niko nije mogao da dočeka, deca
koja su otišla da spavaju se vraćala na teletinu.*

Hranu i piće su posluživale uglavnom žene, susjede i *ređuše*, a na svadbi Ivana i Evice Španović iz Srijemske Mitrovice za rezanje mesa je bio zadužen muškarac iz

susjedstva. Jela su se tijekom trajanja pira iznosila više puta na stol ili se s njega nisu sklanjala od prvog objeda do razilaženja svatova, prema Mariji Salač iz Hrtkovaca. Ivan Rakoš iz Rume napominje da se u vrijeme dok se još većina mještana bavila poljoprivredom i stočarstvom često znalo dogoditi da su uzvanici nakon ručka odlazili namiriti stoku nakon čega su se ponovno vraćali na slavlje.

I u Golubincima za vrijeme večere:

Običaj je bio da se za stolom, na kome će biti poslužen ručak, tanjiri ispred mlade i mladoženje okrenu „naopačke“, jer se verovalo da mladenci ne treba da jedu supu, kako im deca ne bi bila „balava“. (Ćaćić 2017, 37)

Da mladenci trebaju izbjegavati jesti *supu* s rezancima da im djeca ne budu *balava*, potvrdili su i Ivan Barat i Ivan Kovačić iz Srijemske Mitrovice i Katarina Vivod iz Nikinaca. Ista kazivačica potvrđuje da su se pritom tanjuri mladenaca okretali naopako. Ivan Barat spominje da se nije smjelo strugati po posuđu, da ne dođe do nesreće. Isti kazivači također kazuju da su mladenci jeli iz zajedničkog tanjura, a to potvrđuje još i Paškalj Prelić iz Nikinaca.

U ispitanim mjestima kazivači nisu posebno spominjali trenutak kad su mladenci rezali tortu. U Golubincima se to činilo nakon večere: *Običaj je bio da mladenci zajedno iseku prvo parče torte, što je označavalo da je to prvi zajednički posao koji su uradili u braku* (ibid. 38).

Osim kolača, gosti su donosili i druge darove, poput posuđa, lusteru, sijalica, pribora za jelo, tanjura, manjeg namještaja, ali i novca. No neki su se darovi, pogotovo oni veliki, mogli ostaviti u kući prije svadbe. Darovi su se prikazivali poslije večere oko ponoći. Odredila bi se jedna osoba koja je prikazivala darove, što je bilo popraćeno šalom i skupljanjem novca:

Taj koji je prikazivao te poklone, izvodio je svašta. Onda da se taj poklon otvori da se vidi šta je doneseno. On počne da otvara a onaj svekar ili bilo 'ko plaća da se ne otvori. Ali to se o jednom, nekom poklonu radilo, ne svaki poklon. Ako je neki poklon bio, sad da se otvori ili ne otvori. Ovaj da toliko novca da se otvori ili ne otvori. Tako se skupljao novac za mladence. Jer u svadbi se sve što više da dobiju novaca. (Ivan Barat, Srijemska Mitrovica)

Darivanje u Hrtkovcima prema svjedočenju kazivačica izvodilo se oko ponoći, a darove su prikazivali *kum* ili *dever*, *zavisi kako je i koji pričljiviji* (Marija Salač, Hrtkovci), koji su pritom stajali na stolici te u zabavnom tonu javno najavljivali darove svih uzvanika pojedinačno, prema kazivanju Marije Molnar iz Hrtkovaca. Ukoliko mlada nije darivala bliže članove svatova prilikom dolaska po nju ranije tog dana, ona je uzvraćala darovima na piru, također javno i uz najavljivanje prema kazivanju Marije Salač iz Hrtkovaca.

U Golubincima se prikazivanje darova donekle razlikovalo:

Najzanimljiviji gost na svadbi, odnosno osoba koja ima najviše smisla za humor je bio zadužen da u neko doba noći pozove devere da pakupe darove u novcu koji se prilažu na „tanjir“. Novac na tanjir su davali muški svatovi. Kretalo se od kuma, koji je uvek davao najveću sumu novca. Gost koji daje novac, pije čašu vina, a ostali „svatovi“ izgovaraju, skoro pevaju: „ooooomiiii“.

Ženski svatovi su davali poklone, koji su se objavljivali i pokazivali pred svim zvanicama. Taj običaj se nazivao „prikazivanje“ darova, a već od osamdesetih godina prošlog veka je prestao da se primenjuje. Kada tanjir obide sve svatove, kum prebrojava novac i objavljuje pred svima koliko su para mladenci prikupili. (ibid.)

Kod hrvatskog stanovništva u Rumi prema kazivanju Bernarda Lanca također je prisutan običaj *tanjir*, ali u nešto drugačijem obliku nego u Golubincima (ibid.). O tome svjedoči i Ivan Rakoš iz Rume:

Kad uhvati veselje oko ponoći, možda i ranije, pojavi se lutka. To uvodi tako neko od porodice, maskirani muškarac neki, prekrije se i dere se i onda on novce (...) u tanjir se slažu novci. (...) Traži da je gladna, traži mamu, traži tatu, bezveze tako, šta stigne. (...) Kad se pokupe novci, taj koji vodi lutku odlazi do mladoženje i mlade i sav taj tanjir izruči mladi u krilo. (...) Tako da se tu s tim novcem dosta i vratio novac koji su uložili u svatove. E sad kad je i to prošlo, tanjir se razbija, tu se igra kolo i onda veselje traje jedno dva-tri sata bez prestanka.

U Kukuruznicima su se prvo prodavali ukrasi s *kravalja*, a potom prikazivali darovi. Za vrijeme večere *kravalji* i *korpe* su bile u drugoj prostoriji, nakon večere su ih uz pratnju tamburaša iznosili pred *kuma* i *staroga svata* njihovi kočijaši. Uslijedila je prodaja delicija s *kravalja*, novac se stavljao pred mladence, korpe se otkrivaju i svatko sadržaj svoje korpe počinje slagati na tanjure, ali najprije kum i stari svat razmijene tanjure međusobno.²¹ Kada se sve podijelilo i prodalo, počinje prikazivanje darova. Prvo mlada prikazuje svoj dar mladoženji, *kumu*, *starom svatu*, svekru, svekri i ostalima. Ako je mlada bila bogata više je i darivala, ponajviše nesašivenu odjeću i košulje. Potom bi se prikazao dar mladencima (usp. Šorgić 2009, 128-129).

Pojedini kazivači potvrđuju igru s *varjačama* koju su izvodile kuharice: *Znale su kuvarice da dođu posle večere sa varjačama, ja se sećam kod nas. Opekla se kao, pa si zamota ruku da malo joj udelimo nešto, i tako. Neka šala. (Marija Salač, Hrtkovci); Umota ruku pa onda kao ošurila je ruku, pa da mora ići kod lekara, treba novaca (Ivan Barat, Srijemska Mitrovica).*

Na piru su se plesale i okretne igre, odnosno plesovi, kao što su bečki valcer, polka i drugi plesovi karakteristični za određena razdoblje tijekom 20. stoljeća.²²

Maskiranih svatova nije bilo, no izvodile su se poneke igre. Jedan od takvih oblika zabave karakterističan na svadbenom piru je i ples s mladom zvan *ketuš* (*Srijemska Mitrovica*), *ketuška* (*Nikinci*), *ketuša* (*Hrtkovci*, *Ruma*) odnosno ples su započinjali mladenka i mladoženja prema kazivanju Marije Salač i Marije Molnar iz Hrtkovaca, nakon čega su s mladom mogli plesati svi svatovi. Svrha ovoga običaja je skupljanje novca za mladence. Novac se skupljao u tanjur, posudu ili pregaču. Kako bi se sku-

²¹ D. Čačić navodi da je običaj s nazivom *kravalj* zastupljen u tradicionalnoj svadbi kod Srba. *Kravalji* su darovi koje su svatovi donosili mladencima. Prvo se prikazivao *kumov*, potom *starog svata*, pa bliže i dalje rodbine (2017, 38). Poznat je i kod ostalih hrvatskih manjinskih skupina u Vojvodini, ali i na širem prostoru jugoistočne Europe (usp. Černelić 2006, 253-261).

²² O plesovima i pjesmama na svadbi u Golubincima vidjeti više u: Čačić 2017.

pilo više novca, mlada je imala pravo sjesti i prekinuti ples koji se nije nastavljao dok se ne bi platila dovoljna svota za nastavak, prema riječima Anice Blažić iz Hrtkovaca. Uz *ketušu* se u Hrtkovicima vežu i karakteristične fraze koje prate ples poput *mlada je samo mamina*, *mlada je samo tatina* (Marija Salač), *mlada malo da se odmori* (Anica Blažić) te *mlada da sedne* (Marija Molnar). Kazivač Ivan Rakoš iz Rume navodi da je *ketuša* isključivo mađarski običaj te kazuje da se u Rumi s mladom plesao engleski valcer kojeg je također mlada plesala sa svim svatovima, no za razliku od *ketuše*, ovaj se ples nije naplaćivao.²³

Nakon otplesanog *ketuša* oko ponoći je dolazilo do krađe mlade kako kazivači označavaju završnicu plesa s mladom. Mladoženja *zgrabi* mladu i oni bježe negdje gdje mogu biti sami. Tamo se *malo izvole* prema riječima Radojke Kovačević iz Hrtkovaca. Prilikom *krađe* mlade u nekim slučajevima su se mogle pojaviti i starije žene s metlama koje su mladence pokušavale spriječiti u bježanju, odnosno mladoženju u *krađi* prema kazivanju Marije Molnar iz Hrtkovaca. Mladenci se presvuku te se nakon nekog vremena vraćaju među svatove, po riječima Ivana Rakoš iz Rume pola sata do sat i pol. Mlada se najčešće presvlačila u dugu haljinu koju je čuvala za tu priliku. Prema kazivačima iz Srijemske Mitrovice mlada se presvlačila u neku drugu novu haljinu, *civilnu*. Ivan Barat pojašnjava svrhu ovoga običaja: *Mlada je posle već udana žena. Više nije mlada, sad može da se obuče normalno. (...) Nakon udaje mlada bi nosila na glavi maramu ili džegu*. Anica Blažić iz Hrtkovaca također kazuje da je mlada stavljala na glavu maramu. Katarina Šnajder iz Nikinaca napominje da se mlada presvlačila u ruho koje je dobila od svekrve, što je potvrđeno i u Golubincima, gdje je mlada u ponoć odlazila u drugu prostoriju radi presvlačenja u odjeću koju su joj darovali svekar i svekrva, potom izlazi u pratnji *devera*, ljubi sve svatove, gosti se s njom pozdravljaju i daruju je novcem. D. Čaćić navodi prema kazivanju Bernarda Lanca da se mlada u Rumi nije presvlačila, no zamijenjeno joj je svadbena oglavljje maramom kao znak da je postala udana žena (2017, 38), što je potvrdio i Ivan Rakoš:

(...) Onda dolazi povezivanje mlade koje je najbitnije u svatovima. E sad, to povezivanje mlade može biti u 2, u 3, može biti u 5 ujutro. Ne daj Bože u 5 ujutro, onda već svi su nervozni ili oće da idu nekud, a ne može niko dok se mlada ne poveže. (...) stavi joj se marama, skine joj se taj šljajer njen. Kuma je kupila prije dva-tri dana pravu maramu svilenu, ne može biti makar kakva, da se na mladu stavi nešto ružno. I onda se poveže mladu. Znači sad više nije mlada, sad je gotovo.

Nikola Šnajder iz Nikinaca kazuje da se:

To kad se završio i dar i igra sa mladom. Onda obično u toj drugoj igri pre nego što počne da igra druga mlada, dok mlada igra dođe mladoženja da plati i on zgrabi mladu i pobegne. I onda je mlada otišla i viču evo igra druga mlada.

²³ Ples s mladom karakterističan je element mađarskih svadbenih običaja, a poznaju ga i Srbi i ostale hrvatske manjinske skupine u Vojvodini i Mađarskoj (usp. Černelić 2006, 109-122).

Onda izlazi ta jedna šta se namaškarila i pravi se pošto je sad nema. (...) Mlada druga imala više zabavni karakter i na neki način za prikupljanje para.

Prema svjedočenju Katarine Vivod i Nikole Šnajdera iz Nikinaca za vrijeme presvlačenja mlade, dolazilo je i do ponovnog pojavljivanja *lažne mlade* koju sada zovu *drugom mladom*. Ova je igra imala za cilj skupljanje novca za muziku, a neki od okupljenih muškaraca upuštali su se u ples s njom, što je izazivalo smijeh kod svatova prema riječima Marije Salač iz Hrtkovaca. Osim *lažne mlade*, na večeri se ponekad pojavljivao i *lažni mladoženja*, odnosno žena prerusena u mladoženju koja bi plesala s *lažnom mladom* (Slika 10).

Tijekom večere se izvodila i *krađa cipele*. Najčešće bi ju tijekom večere ukrala skupina djece ili mladeži u Hrtkovcima i u Rumi, a u Nikincima su to muškarci prema Nikoli Šnajderu ili starije osobe prema Katarini Vivod, dok Ivan Kovačić iz Srijemske Mitrovice spominje da to čini *manguparija*, koji traže od *kuma* da

Slika 10. Druga mlada i lažni mladoženja sa svatovima 1968. godine u Nikincima. Fotografija u vlasništvu Katarine Vivod.

otkupi cipelu kako bi mlada mogla nastaviti plesati. I u Kukujevcima se nastojalo mladoj ukrasti cipelu, što su izvodile grupe mladića koji su joj zatim podmetali staru, malu ili veliku cipelu i pokušavali za nju dobiti novac od *kuma* ili *starog svata*. Mladu se također pokušavalo izvlačiti s njezinog mjesta da bi plesala, pa su *kum* i *stari svat* platili da to ne učini. Ako bi ipak u tome uspjela, netko bi sjeo na njezino mjesto, pa su opet *kum* i *stari svat* morali platiti da se njezino mjesto oslobodi (usp. Šorgić 2009, 128).

U Golubincima se održavao običaj *dreši-veži* koji se izvodio nakon ponoći prilikom kojega su *reduše* umatale dječju *cuclu* u više papira kako bi gosti plaćali odmatanje svakog papira, a novac prikupljen na ovaj način namijenjen je mladencima

(Ćaćić 2017, 29). Naši kazivači ne poznaju ovaj običaj, no Anica Blažić iz Hrtkovaca navodi sličan prilikom odmatanja darova.

U Kukujevcima je nakon darivanja poslije pola noći *kum* najavio da mladenci trebaju ići na spavanje, zatim im, slično kako u mladinoj kući *kum* daje blagoslov, ali sada to čini mladoženjin *kum*. Potom mladenci odlaze u svoju sobu, na putu do nje dobivaju batine pri čemu je mladoženja trebao braniti svoju ženu. U sobi su zatekli nekog drugog na krevetu, kome su morali platiti da oslobodi krevet. Mladost su u raspripremanju pomagale svekrva, jetrva, zaova ili netko drugi. Svatovi bi nastavili slavlje bez mladenaca do pred samu zoru, a sutradan su se ponovno okupljali oko 9-10 sati (Šorgić, 2009, 129-130). Ovi običaji, koji su se u Kukujevcima održavali do Drugoga svjetskog rata, u drugim lokalitetima nisu potvrđeni.

U Golubincima je potvrđeno da se dugo održao običaj da je svekrva pregledavala posteljinu mladenaca sa svrhom provjeravanja poštenja mlade nakon prve bračne noći (usp. 2017, 41). Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice i Anica Blažić iz Hrtkovaca potvrđuju ovaj običaj:

Nisam verovao, ali se poštenje itekako proveravalo. Mladoženja je izneo plahtu, naravno krvavu, pa bi je momci nosili kroz ulicu i pokazivali ili je to proveravala svekrva, ona je imala pravo na to. (Ivan Barat)

Svatovi su se razilazili kasno u noć, iza ponoći nakon preodijevanja mlade pa sve do zore. Tijekom noći su također svirači pratili *kuma* do njegove kuće te su se poslije vraćali na slavlje i nastavljali sa svirkom. Kazivač Ivan Rakoš iz Rume navodi kako večeri nije bilo kraj dok to *kum* ne odredi. Kao običaj vezan uz praćenje *kuma*, Jelena Kalac iz Hrtkovaca navodi običaj *ise ise*, plesanje kola s jasticima. Ovo kolo bi započinjala osoba koja je bila sklona šalama, a nastavljala osoba do koje bi ova prva došla i predala joj jastuk: *U centru se igralo i onda se pokida jastuk i sve bude puno perja.*

Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice navodi da su se prilikom praćenja *kuma* kući postavljale stolice po kojima bi *kum* prelazio put do kuće gdje bi njega i pratnju dočekao doručak. Ponekad je *kum* i u Golubincima tražio da hoda po stolicama do kapije prilikom prelaska s jedne na drugu stolicu morao je ispiti čašu *špricera*. U kući su ih dočekali njegovi rođaci, prijatelji, i susjedi s doručkom, gdje su se zadržali do podneva, a oni izdržljiviji vraćali su se potom u mladoženjin dom na ručak (ibid. 39). O tome svjedoči i Ivan Rakoš iz Rume:

Kum kad odlazi iz svatova, stavljaju se tri stolice. On ide sa jedne stolice na drugu pa na treću do kapije. Ne daj Bože da padne, ako padne sve ispočetka. A on pijan, svi ga pridržavaju da ne padne. Dođe do kapije pa padne namerno, namerno se i vrati. Da kući ne ide. A sve je to lepo. To su običaji.

Iako je u svim mjestima potvrđeno da nakon vjenčanja svatovi odlaze u mladoženjin dom, kazivačice iz Hrtkovaca govore i o odvajanju svatova. Marija Molnar iz Hrtkovaca navela je primjer kada je mlada otišla u drugo selo na pir, dok je njezin dio uzvanika ostao u Hrtkovcima odvojeno slaviti vjenčanje. Taj se običaj nije zadržao, jer kažu da nije dobro slaviti bez mladenaca. Nikola Šnajder iz Nikinaca kazuje:

Sama proslava posle venčanja u većini je bila zajednička, ali bilo je slučajeva da posebno mladini, posebno mladoženjini. E onda povodani, jedna grupa dolaze kod mladoženje. I onda budu do kraja slavlja.

Odlazak mladinih svatova u njezin dom nakon vjenčanja zabilježio je i J. Šorgić u Kukujevcima, o čemu je bilo riječi u jednom od prethodnih poglavlja.²⁴ U Golubincima u mladinoj su kući ponekad ostajali stariji članovi obitelji ili roditelji u žalosti zbog odlaska kćeri iz kuće koji su se nazivali *povodani* te su se, kao i u Nikincima, priključili slavlju tek kasnije navečer (ibid. 33).

Kao što je ranije spomenuto, J. Šorgić navodi da je u Kukujevcima svadba trajala nekoliko dana. Prva je proslava trajala do ranog jutra nakon čega je uslijedilo razilaženje svatova, kratak odmor i ponovno okupljanje oko 9 ili 10 sati. Uz pratnju svirača se ponovo odlazilo po *kuma* i *starog svata*, zatim je uslijedilo čašćenje kavom i kolačima te jutarnje umivanje svatova u mladoženjinoj kući uz plaćanje naknade za mladence. Potom je slijedio i ručak u obje kuće, a budući da su svatovi bili umorni od jučerašnjeg slavlja, ova je proslava ipak trajala kraće. Idući dan su se okupljali samo *krtani* i *reduše* kako bi pospremili i razmijenili stvari te potom i posljednji put ručali kod domaćina (usp. 2009, 130-131).

Običaji nakon svadbe

Neposredno nakon svadbe, idući dan, organizirao bi se ručak za užu obitelj novonastalog bračnog para gdje bi se konzumirala preostala hrana i piće, a potom su nastavljali s uobičajenim životom i poslovima. Mlada i mladoženja su posjećivali kumove i njene roditelje, dolazili su na ručak, pri čemu su dobivali darove, ali to nije bilo strogo određeno. Ovi su se posjeti prakticirali u Srijemskoj Mitrovici osam dana nakon svadbe prema Ivanu Španoviću ili dva tjedna prema Ivanu Baratu. Ivan Rakoš iz Rume smatra da je to bio način izražavanja zahvalnosti za pomoć i sudjelovanje u svadbi. Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice i Anica Blažić iz Hrtkovaca spominju i običaj kojeg nazivaju *veliki gosti* prilikom kojeg bi mladina uža obitelj posjećivala mladence i njegove roditelje. Ovaj posjet poznat je i u Golubincima, a obično se obavljao nedjeljom ili na neki značajniji blagdan, dolazili su obilno stariji bliski rođaci, donosili darove za mladence i slatke pogače, a u novije vrijeme torte (Čaćić 2017, 41). Anica Blažić iz Hrtkovaca navodi da se održavao tjedan dana nakon svadbe. Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice smatra da vrijeme održavanja ovog svečanog ručka nije bilo strogo određeno, također spominje dva običaja: obaveza mladenke da ljubi ruku starijim osobama pri susretu s njima i pranje nogu svekru iz poštovanja. U Golubincima je do osamdesetih godina 20. stoljeća održan običaj da svekrva prvo jutro nakon svadbe nakon buđenja mladenaca mladoj češlja kosu i pokriva joj glavu maramom (ibid.). Naši kazivači ne poznaju običaj češljanja, no Ivan Barat iz

²⁴ Moguće je da se u prošlosti održavao zaseban pir mladinih i mladoženjinih svatova. Običaj da tijekom večeri iz mladineg doma dolaze njezini ukućani u posjet na svadbeni pir mogući je trag nekadašnjem zasebnom održavanju pira obiju svatovskih strana, što pojedini kazivači potvrđuju kao raniju praksu.

Srijemske Mitrovice i Anica Blažić iz Hrtkovaca potvrđuju da mlada nakon vjenčanja glavu pokriva maramom. Također spominju da je mlada u kuću donosila vodu da bi *se dokazala vrednoća*, prema riječima Ivana Barata. Osim toga, naglašavaju da se mlada trudila dokazati u svim poslovima vezanim uz domaćinstvo. U Golubincima je mlada *s deverom* odlazila po vodu na česmu u središtu sela i gostima koji su ostali u kući polijevala ruke i brisala *peškirom*, a oni su je darivali novcem (ibid.). Taj običaj drugog dana svadbe spominje se i u Kukujevcima (Šorgić 2009, 130).

Mlada je u Golubincima na prvu nedjeljnu misu u crkvu išla u vjenčanici. Pozdravljala se sa svim vjernicima, što je simbolično predstavljalo prihvaćanje novog člana obitelji u crkvenu zajednicu (Ćaćić 2017, 41).

Zaključak

U ovome radu prikazani su svadbeni običaji srijemskih Hrvata u Vojvodini u prvoj polovini i sredinom 20. stoljeća do osamdesetih godina 20. stoljeća. U radu su obuhvaćeni načini upoznavanja mladih te biranje bračnog druga, predsvadbeni, svadbeni i običaji nakon svadbe kako bi se dobila nešto šira slika o ovom važnom događaju u istraženim srijemskim mjestima: Hrtkovcima, Nikincima, Rumi i Srijemskoj Mitrovici, kao i u Golubincima i Kukujevcima, o kojima su pisali Dubravka Ćaćić i Josip Šorgić.

Budući da se radi o multietničkoj sredini dolazilo je dijelom i do preplitanja hrvatskih, srpskih, njemačkih, a poglavito i mađarskih svadbenih običaja sklapanjem mješovitih brakova. Kazivači su smatrali da se ne treba praviti razlika među njihovim sumještanima prema njihovoj nacionalnoj ili vjerskoj pripadnosti, ali su naglašavali specifičnosti hrvatskih običaja kojima iskazuju svoj identitet te smatraju da se na taj način najbolje izražava multietnička raznolikost tradicijske baštine stanovništva Vojvodine. U radu smo nastojale ukazati na specifičnosti svadbenih običaja srijemskih Hrvata, kao i na mogući utjecaj svadbenih običaja drugih etničkih zajednica.

Iako zadovoljne rezultatima i slikom koju smo dobile o svadbenim običajima srijemskih Hrvata u Vojvodini, svjesne smo i ponekih nedostataka ovog istraživanja. Oni su ponajviše vezani uz nedovoljan broj kazivača u pojedinim lokalitetima te propuste prilikom samih intervjua, koji su se donekle nastojali umanjiti naknadnim slanjem dodatne upitnice pojedinim kazivačima. Zbog tih propusta nisu ispitani neki od običaja, pa nedostaju potvrde kod svih kazivača. Unatoč nedostacima, smatramo da ovo istraživanje može biti dobro polazište za buduće detaljnije istraživanje i bilježenje svadbenih običaja srijemskih Hrvata, kako u istraženim, tako i u ostalim, srijemskim mjestima na području Vojvodine.

Literatura:

- Černelić, Milana. 2006. *Bunjevačke studije*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, FF-press.
- Ćaćić, Dubravka. 2017. *Svadba Hrvata i muzički repertoar u drugoj polovini 20. veka na primeru sela Golubinci*. Maste rad. Novi Sad: Akademija umetnosti, Departman muzičke umetnosti, Univerzitet u Novom Sadu.
- Šorgić, Josip. 2009. *Kukujevci – ugašena ognjišta*. Osijek: B. Nikšić.

Popis kazivača:

Srijemska Mitrovica:

- Ivan Barat, r. 1960.
- Ivan Kovačić, r. 1941.
- Evica Španović, r. 1947. u Vukovaru
- Ivan Španović, r. 1945.

Hrtkovci:

- Anica Blažić, r. 1955.
- Jelena Kalac, r. 1939.
- Vlatko Kralj, r. 1939.
- Marija Molnar, r. 1952.
- Marija Salač, r. 1964.
- Vesna Vuičić, r. 1973.

Nikinci:

- Paškalgj Prelić, r. 1950.
- Katarina Šnajder, r. 1933.
- Kristina Šnajder Deak, r. 1983., živi u Zemunu
- Nikola Šnajder, r. 1956.
- Katarina Vivod, r. 1949.

Ruma:

- Ivan Rakoš, r. 1952.

Summary

Wedding customs of Croats from Srijem in Vojvodina

This paper presents the wedding customs of Croats from Srijem in Vojvodina from the first half and middle of the 20th century until the 1980s, which were explored by the authors of this work in Hrtkovci, Nikinci, Ruma and Srijemska Mitrovica. The paper describes the ways young people used to meet and choose their spouses, pre-wedding, wedding and post-wedding customs, in order to get a broader picture of this important event in the examined towns in Srijem in comparison with the handwritten and published material of other authors in Golubinci and Kukujevići. The paper highlights the characteristics of the wedding customs of Croats from Srijem, as well as the possible influence of wedding customs of other ethnic communities in this multi-ethnic environment.

Keywords: Croats from Srijem, wedding customs, Vojvodina, weddings, identity, minorities